

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. Protokoll nr. 331 (29).

1926. a.

II Riigikogu koosolek 5. märtsil 1926. a.
kell 5.35 min. p. 1.

Kokku on tulnud 85 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Teemant**, siseminister **K. Einbund**, rahaminister **L. Sepp**, sõjaminister **J. Soots**, teedeminister **O. Amberg**, põllutööminister **H. Laretei**, haridusminister **J. Lattik**, kohtuminister **T. Kalbus**, kaubandus-tööstusminister **E. Veberman**.

Päevakord:

1. Riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksamise seadus — III lugemisel.

2. Vangistuse seaduse muutmise ja sunnitööle ning asumisele saatmise seaduse kaotamise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

3. Meriasjanduse peavalitsuse ja sisevete uurimise büroo kaubandus-tööstusministeeriumi alla üleviimise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

4. Tolliseadustiku muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

5. Kaitseväeteenistuse seadus — riigikaitse komisjoni ettepanek.

6. Riigi majapidamise aruande komisjoni esitis riigikontrolööri protesti kohta Lelle-Papiniidu kitsarööpalise raudtee ehitamise asjas.

7. Seadus kodakondsuseta tööliste tööõnnetuste korral kindlustamise kohta — töökaitse komisjoni ettepanek.

8. Omavalitsuste liitude seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

9. Riigiasutuste töö koondamise seaduse maksvuse pikendamise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

10. Rahvasteliidu põhikirja 16. artikli I paragrahvi muutmise protokollki kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

11. Eesti-Saksa vahelise vahekohtu ja lepituse lepingu kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

12. Maakonnanoõukogude valimise seaduse täiendamise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

13. Vene-noõkogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

14. Ühingute ja nende liitude seadus — üldkommissjoni ettepanek.

15. Ühingute, seltside, ühisuste ja nende liitude registreerimise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

16. Kooperatiiv-ühisuste ja nende liitude seaduse muutmise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

17. Mõnede seltside, ühisuste ja nende liitude likvideerimise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

18. Maksvates seadustes ettenähtud kapitali protsendimäärade muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**, pärast abiesimees **M. Juhkam**.

Sekretääri kohal sekretäär **J. Holberg**, pärast abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 5.35 min.

Juhataja **A. Rei**: Avan Riigikogu koosoleku. Päevakord on Riigikogu poolt kindlaks määratud. Enne esimese päevakorra-punkti juurde minemist on sõna teadaande korras Riigikogu sekretääril.

1. **A. Metusala** Sekretäär **J. Holberg** (loeb): „Riigikogu teadaanded ja Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühmast väljastamise kohta. mina Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühmast lahkun, jään aga Riigikogusse erapooletuks Riigikogu liikmena. Tallinnas, 4.III 1926. a. A. Metusala.“

„Riigikogu juhatusel. Teatan, et mina Eesti sotsialistlikust tööliste parteist lahkun ja jään erapooletuna Riigikogusse edasi. Tallinn, 5. III 1926. a. Rkl. E. Brock“.

2. **Riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksamise seaduse komis-** Riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksamise seaduse komis-

tasumaksmise joni aruandja A. seadus — III lugemisel. **Anderkopp** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja §§ 1—6.

Riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksmise seadus.

§ 1. Maaseaduse („Riigi Teataja“ nr. 79/80 — 1919. a.) ja maaseaduse laiendamise seaduse naroovataguste ja Petserimaa maa-alade peale („Riigi Teataja“ nr. 89—1922. a.) põhjal võõrandatud maade ja kõigi nende päraltolemiste eest maksetakse tasu käesolevas seaduses ettenähtud alustel ja korras.

Eelmises lõikes tähendatud seaduste põhjal võõrandatud kirikute ja koguduste maade eest tasumaksmine lahendatakse eriseadusega.

§ 2. Tasuta võõrandatakse:

a) endise Vene riigi ja põllupanga maad;
b) endiste rüütelkondade päralt olevad maad;

c) kvoote-, kuuendiku- ja talumaad;

d) maad, mille omanikud 24. veebruarist 1918. a. kuni 2. veebruarini 1920. a. Eesti vabariigi iseseisvuse vastu aktiivselt on tegutsenud. Tasust ilmajäämise otsustab kohtuminister, pärast tarvilikkude andmete kogumist ja põllutöö-, sise-, välis- ning sõjaministri arvamise ärakuulamist;

e) endiste maaomanikkude või nende eelkäijate poolt kas koolimajade, vallamajade või magasiaitade aluseks antud maad kõigi päraldustega, kui need senni praeguste kasutajate nimele kreposteeritud ei ole.

§ 3. Endistele omanikkudele maksetava tasu suuruse kindlaksmääramiseks võetakse ette põllutööministri korraldusel kõigi võõrandatud kinnisvarade tulukuse kindlakstege mine, käesoleva seaduse § 4. alusel.

§ 4. Tulukuse määratakse on:

a) Lõuna-Eestis — 4. juuni 1901. a. seaduse põhjal ettevõetud viimasel maahindamisel saadud puhaskasurublad;

b) Põhja-Eestis — Eestimaa rüütelkonna maapäeva otsuste põhjal ettevõetud viimasel maahindamisel saadud adrad, arvates üks Eestimaa ader — 300 puhaskasurubla;

c) Saaremaal — Saaremaa rüütelkonna maapäeva otsuste põhjal ettevõetud viimasel maahindamisel saadud adrad, arvates üks Saaremaa ader 150 puhaskasurubla.

Maade kohta, kus ülaltähendatud andmed puuduvad, võetakse tulukuse määrajaks 4. juuni 1901. a. seaduse ja selle juurde käivad hindamise instruksioonides ettenähtud hindamise normide alusel väljaarvatud puhaskasurublad.

§ 5. Tasu suurus arvatakse välja Vene rublades iga omandusüksuse kohta, kapitaliseerides selle tulukust, mis väljendatud puhaskasurublades, 2,66 protsendiga. Saadud summast arvatakse maha Vene rublades omandusüksuse peale ingrosseeritud ja riigi kanda võetud võlad ühes maksmata jäetud protsentidega. Ülejäänud summast kuulub väljamaksmisele omandusüksuste eest, mis:

	kunni 2000 ha	suured	— 100%
2000 ha	3000	„	— 95%
3000 „	4000	„	— 90%
4000 „	5000	„	— 85%
5000 „	6000	„	— 80%
6000 „	7000	„	— 75%
7000 „	8000	„	— 70%
8000 „	9000	„	— 65%
ja mis üle 9000	„	„	— 60%

§ 6. Eelmise paragrahvi korras väljamaksmisele kuuluvale summale arvatakse juurde protsendid aja eest 25. oktoobrist 1919. a. kuni 25. oktoobrini 1926. a. Kusjuures protsendimääraks on 2,66. Tasu väljamaksmine endistele maaomanikkudele sünnib Eesti markades, arvates üks Vene rubla — 20 Eesti marka, kuna riigi kanda võetud ingrosseeritud võlgade tasumise kord ja alused lahendatakse vastavas eriseaduses.

Aruandja A. Anderkopp (loeb):

§ 7. Tasu maksab riik pantkirjadega, mis kindlustatud kogu riigi varandusega. Pantkirjad lunastatakse riigi poolt välja hiljemalt 60 a. jooksul võõrandatud varandustest saadud summadega. Pantkirjad kannavad 2,66 prots. intresse.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Paragrahvi poolt on 33 häält, vastu — 15 häält, seega vastu võetud.

Aruandja A. Anderkopp kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega §§ 8—13.

§ 8. Vabariigi Valitsusel on õigus pantkirju välja lunastada väljaspool harilikku kustutuskorda.

Isikud, kes maad omandavad riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse alusel, võivad omandatava maakoha hinda riigile tasuda nende pantkirjadega.

§ 9. Tasu suuruse iga omandusüksuse kohta määrab kindlaks maakonna komisjon, mis koosneb: rahukogu poolt määratud kohtunikust, kui esimehest, põllutööministeeriumi esitajast ja maakonna valitsuse esimehest.

§ 10. Maakonna komisjoni otsuseid kinnitab peakomisjon. Peakomisjoni liikmed määrab Vabariigi Valitsus järgmises koosseisus: Esimees — kohtunik, kohtuministri ettepanekul; liikmed — põllutöö-, raha- ja kohtuministeeriumi esitajad vastavate ministrite ettepanekul. Sõnaõigusega võib peakomisjoni istungist osa võtta riigikontrolli esitaja.

§ 11. Peakomisjoni otsused on lõpulikud ja nende peale võib kaevata harilikus administratiiv-kohtu korras. Peakomisjoni otsuste vastu võib rahaministeeriumi esitaja protestiga esineda Riigikohtus administratiiv-kohtu korras.

§ 12. Peakomisjoni liikmed saavad komisjoni tööd osavõtmise eest eritasu, mille suuruse määrab Vabariigi Valitsus.

§ 13. Vabariigi Valitsusel on õigus käesoleva seaduse elluviimiseks tarvilikke määrusi anda.

Juhataja **A. Rei**: Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Johanson'il.

L. Johanson (stp): Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühm on juba siit kõnetoolilt teatanud, et tema selle seaduse vastu on, kuna ta ei leia juriidiliselt põhjendatuks, et võõrandatud maade eest tasu makstakse. Sellepärast hääletame meie selle seaduse vastu ja saame kõik tegema selleks, et seda seadust ellu ei viidaks.

Juhataja **A. Rei**: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

Aruandja **A. Anderkopp**: Ma teen ettepaneku, seaduseelnõu vastu võtta redaktiooni komisjoni andmata.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

3. Vangistuse seaduse muutmise ja sunnitööle ning asumisele saatmise seaduse kaotamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **A. Jõeäär**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Vangistuse seaduse muutmise seadus, mille üldkomisjon esitab, legaliseerib praegumaksva korra ja suurendab vangidele maksetavat töötasu. Sennijani said näiteks sunnitöölised ainult 10% töötasust. Vabariigi Valitsuse eelnõu järgi tõsteti tasu 40%, kuna komisjoni poolt tasu 50% peale on tõstetud. Teisi muudatusi komisjon ette ei võtnud. Üldkomisjoni nimel

teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Aruandja **A. Jõeäär**: Panen ette otsustada, I ja II lugemise vahel kolmepäevalisest vaheajast mitte kinni pidada.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Aruandja puudumise pärast jääb vahele järgmine päevakorra-punkt — meriasjanduse peavalitsuse ja sisevete uurimise büroo kaubandus-tööstusministeeriumi alla üleviimise seadus — I lugemisel.

4. Tolliseadustiku muutmise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **E. Masik**: Väga austatud Riigikogu liikmed! Tolliseadustiku muutmise seadus, mis rahaasjanduse komisjoni poolt Riigikogule esitatakse, kujutab enesest kokkuvõetud seadust Riigikogu liikmete algatusel esitatud seadusest ja Vabariigi Valitsuse vastavast seaduseelnõust. Nimelt esitati juba 21. novembril 1924. aastal häärdade Riigikogu liikmete E. Veberman'i, K. Ast'i, J. Gutman'i ja J. Vestholm'i poolt vastav seaduseelnõu, et kõrvaldada neid puudusi, mis ilmsiks tulid praktilises elus uue tolliseaduse juures. Teatavasti pandi uus tolliseadus eelmise Riigikogu poolt maksma endise Vene seaduse alusel, ja nagu praktilises elus selgus, olid selles mitmed suured puudused. Seaduseelnõu, mis nende härrade Riigikogu liikmete pool esitati, nägi peaaesjalikult ette, kõrvaldada neid puudusi, mis tolliseaduse vastavates paragrahvides, mis käsitavad eriti ilma loata kauba sissetoomise eest vastutusele võtmist, samuti ka salakaubaga kaubitsemist, ilmsiks olid tulnud.

Vabariigi Valitsuse eelnõu käsitas samuti neid küsimusi valitsusele vastuvõetaval kujul, kui ka paljuid teisi küsimusi, mis praktilises elus tolliseaduse juures puudustena ilmsiks olid tulnud. Rahaasjanduse komisjon võttis aluseks mõlemad nimetatud eelnõud ja töötas nende alusel vastava eelnõu välja, mis härradele Riigikogu liikmetele laiali on saadetud.

Rahaasjanduse komisjoni nimel on mul au ettepanek teha, see seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär **J. Piiskar**.)

5. Meriasjanduse peavalitsuse ja sisevete uurimise büroo kaubandus-tööstusministeeriumi alla üleviimise seadus — I lugemisel.

Kuna vahelejäädud pävakorra-punkti juures aruandja äraolekul aruandja kohuseid võib täita komisjoni esimees, läheb Riigikogu tähendatud pävakorra-punkti juurde tagasi. Sõna on komisjoni esimehel rkl. Jõeäär'il.

Üldkomisjoni aruandja **A. Jõeäär**: Käesolev seaduseelnõu on Vabariigi Valitsuse poolt esitatud ja ta põhjenduseks on ette toodud järgmist:

Meriasjanduse peavalitsus, kelle peaja otsekohesemaks ülesandeks veetranspordi ja kaubalaevanduse arendamine, viidi vastava seadusega 1922. aastal kaubandus-tööstusministeeriumi alt teedeministeeriumi juurde üle. Üheks peamotiiviks üleviimisel oli soov, koondada kõiki ühelaadilisi tehnilisi asutusi teede, ühenduste ja ehituste alal ühe ministeeriumi juurde. Tegelikult puudutab see motiiv aga ainult väikest osa meriasjanduse peavalitsuse ülesannetest, nimelt ehitusala. Kui meriasjanduse peavalitsuse poolt ettevõetavad ehitused ja üldse kõik tehniline külg teedeministeeriumi juures asuva tehnilise osakonna poolt tehtaks, oleks sellel väitel ehk osalt alust, kuid tegelikult on ka praegu meriasjanduse peavalitsusel oma ehitusosakond, kes peavalitsuse tehnilist külge käsitab. Alluvuse korral kaubandus-tööstusministeeriumile jääb tehnikaosakonna tehniline kontroll endiselt nagu teistegi riigiasutuste tehniliste tööde jaoks maksma. Sisuliselt ei too selles asjas alluvus mingisugust muudatust.

Ehitused ja tehniline külg on aga üks väike osa meriasjanduse peavalitsuse ülesannetest. Olulisem ja tähtsam osa on kaubanduslik külg ja rahvusliku laevanduse üldine juhtimine. Meie sisse- ja väljaveost läheb tervelt 90% mere kaudu, kus kaubalaevastikul nende nõuete rahuldumises määratu suured ülesanded.

Praegune kord, kus kaubalaevastiku juhtimine kuulub keskasutusele, kes kaugel seisab majanduslikust elust, on ebanormaalne ja ei aita tarvilikult meie kaubalaevanduse aremisele kaasa. Arenenud kaubalaevastikuga maades — Daanis ja Rootsis — on laevaasjanduse korraldamine lahutamatu seotud tööstuse ja kaubandusega ning kuulub täielikult kaubandus-tööstusministeeriumi kompetentsi.

Meriasjanduse peavalitsuse üleviimist kaubandus-tööstusministeeriumi alla on mitmel korral meie laevasõidu ettevõtted ja äriing-

konnad toonitanud. Küsimus oli ka arutamisel majandusnõukogu poolt laevasõidu ja kaubalaevastiku seisukorra lahendamiseks moodustatud erikomisjonis, kes kindlale otsusele tuldi meriasjanduse peavalitsust kaubandus-tööstusministeeriumile alluvaks teha.

Sisevete uurimise büroo töötab Riigikogu poolt 23. oktoobril 1924. a. vastuvõetud sisevete uurimise büroo asutamise seaduse alusel ja tema ülesandeks on: 1) uurida Eesti sisevetesse puutuvat vesimajandust ja 2) koguda vastavaid andmeid praktiliste küsimuste otsustamiseks lahendamiseks veejõu kasutamise, maaparanduse, laevanduse ja teiste vesimajanduslikkude ülesannete alal.

Sama seaduse põhjal on büroo asukoht teedeministeeriumi juures.

Riigi 1925. a. eelarve vastuvõtmisel avaldas Riigikogu soovi, et loodusvarade vaatlus-, uurimis- ja katsejaamad koondataks ja ühte ametkonda paigutataks.

Selle soovi täitmise võimaluste ja otstarbekohasuse selgitamiseks peeti teedeministeeriumi algatusel möödunud 1925. a. jooksul terve rida nõupidamisi ja läbirääkimisi. Viimasel nõupidamisel teedeministeeriumis 30. detsembril 1925. a., millest osa võtsid Tartu ülikooli, põllutöö-, kaubandus-tööstus-, teede-, raha- ja sõjaministeeriumi esitajad ühes asjatundjatega, leiti, et sisevete uurimise bürood võimalik pole ära kaotada ja tema iseseisva asutusena alles tuleb jätta ning tema juurde ka veejõudude kasutamise komiteele tarvisminevad tehnilised eeltööd vaja koondada; büroo aga paigutada kaubandus-tööstusministeeriumi juurde.

Pooldades seda otsust leiab Vabariigi Valitsus otstarbekohaseks, et sisevete uurimise büroo kaubandus-tööstusministeeriumi juurde paigutataks, sest Riigikogu poolt 20. märtsil 1925. a. vastuvõetud veejõudude kasutamise seaduse muutmise seaduse põhjal tegutseb kaubandus-tööstusministeeriumi juures veejõudude kasutamise komitee, kelle ülesanded tihedalt seotud ja üldjoontes sarnased sisevete uurimise büroo omadega. Ülalpool nimetatud seadusega on komitee asjaajamine kaubandus-tööstusministeeriumi kohus, kuid komitee tegevus ei kannu vilja ega saavuta ülesseatud eesmärke, kui temal kodumaa sisevete kohta tarvilikke teateid ega andmeid pole, sama ka, kui komiteele läbivaatamiseks antud küsimusi pole uuritud. Selleks oleks aga vaja jälle uusi tööjõude ametisse panna, kes üldjoontes sama toimetaks, mis sisevete büroo, et viimasel juba hulk töid meie kodumaa veejõudude uurimise ja kasutamise sihis tehtud ja tema tööjõudu veejõudude kasutamise komitee ülesannete täitmise juures võimalik on ära kasutada, ilma et see riigikassale uusi kulusid juurde tooks, on ots-

tarbekohane, et sisevete uurimise büroo kaubandus-tööstusministeeriumi juurde üle toodaks.

Meriasjanduse peavalitsuse kaubandus-tööstusministeeriumi alla tagasitoomisel on võimalik ette võtta ümberkorraldusi ja vähendada ametnikkude arvu, mille tagajärjel väheneksid riigi väljaminekud.

Samuti vähenevad teatud määral riigikassa kulud sisevete büroo ületoomisel kaubandus-tööstusministeeriumi juurde, sest sisevete büroo ametnikud teostavad siis ka neid ülesandeid, mille täitmine veejõudude kasutamise seadusega pandud veejõudude kasutamise komitee ametnikkude peale.

Üldkommisjon, seda seaduseelnõu läbi arutades, ühines nende Vabariigi Valitsuse eelnõu seletuskirjas ettepooldud põhjendustega ja võttis valitsuse poolt esitatud eelnõu tekstis ainult järgmised muudatused ette: 1) jättis välja § 1. ja 5., kui üleliigsed ja 2) võttis endise § 2. täiendatud kujul § 1. (endise § 3.) teiseks lõikeks.

Üldkommissjoni nimel teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

K. Ipsberg (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolev seaduseelnõu ei ole küll oma paragrahvide hulga poolest väga suur, kuid ta on siiski laia ulatusega ja puudutab meie praegust teede- ja kaubandusministeeriumi administratiivset korda õige suurelt. Kui meriasjanduse peavalitsus nelja aasta eest üle viidi kaubandus-tööstusministeeriumi alt teedeministeeriumi alla, siis mindi välja põhimõttest, et kaubandus-tööstusministeerium ei peaks kooritud olema suurte laiate ettevõtetele. See oli sellel ajajärgul, kus likvideeriti „Erkat“, kütteinete keskkomitee, kus anti riiklikule turba-tööstusele põhimäärused, teda oma jalule seades ja otsekohesest ministeeriumi juhtimisest eraldades. Ka põlevkivitööstus sai sellel ajal oma põhikirja. Oli püüd kaubandus-tööstusministeeriumi teha teoreetiliseks ministeeriumiks, mis puht seadusandlikul teel kaubandust ja tööstust juhiks, neile teatud soodustusi muretseks, selle järele valvaks, et kaubandus-tööstuse kohta käivaid seadusi täidetakse ja parandataks, kuna aga ministeerium ise kooritud tööst, vabrikute juhtimisest ja kõigist neist asjadest, mis puutuvad puht tehnilisesse küljesse, vabaneks. Jõudude koondamise mõttes mindi selle peale üle, et koondati kõik sarnased tehnilised ja transportasutused ühe ministeeriumi alla. Sel ajal viidi üle teedeministeeriumi alla ehituspeavalitsus, mis on meie kõrgem tehniline asutus riigis, kelle järelevalve all seisavad kõik riiklikud ja avalikud ehitused, kui viimaseid ka mitte riigi-, vaid eraalgatusel

püstitatakse, sest ei ole mõtet meie väikeses riigis ülal pidada paralleel-asutusi, nagu neid oli Venemaal, kus oli niihästi teedeministeeriumil kui ka siseministeeriumil oma suur tehniline aparaat. Tol ajal mindi välja valitsuse aparaadi või meie administratiiv ametkondade koondamise ja lihtsustamise mõttest, sest kui oleks meriasjanduse peavalitsus püsinud kaubandus-tööstusministeeriumi all, oleks pidanud ministeeriumi juures vastavad tehnilised jõud olema, ning sellega oleks meil kaks paralleel-asutust tekkinud. Nüüd on aga selles seaduses ettepanek tehtud, seda asja vana seisukorda tagasi viia, tähendab asuda jõudude kullustamisele. Kui võtta seletuskiri, mis seadusel ligi, siis võib sealt ainult ridade vahelt välja lugeda seda, mis selle üleviimisega kätte tahtakse saada ja missugused selleks põhjused on. Põhjusestena tuuakse ette, et meriasjanduse peavalitsuse juures olevat tehniline külg väike osa, kuna peaosaks olla laevasõidu korraldamine. Laevasõidu korraldamine on tõesti tähtis asi, seda ei ole aga kahjuks võidud arvudega jälgida. Iga Riigikogu liige võib näha, kui ta eelarvest järele vaatab, et 90—95% kõigest meriasjanduse peavalitsuse alast on puht tehniline. Seal on sadama ehitused ja parandused, siis laevade, merimärkide küsimused kõne all, mis iseenesest puht tehnilist laadi kannavad. Kõik need käivad aga oma tehnilise külje pärast teedeministeeriumi tehnilise järelevalve alla. Kui see üle viiakse kaubandus-tööstusministeeriumi alla, siis tuleks selle ministeeriumi juurde jällegi tehniline aparaat luua, kes tööd kontrolleriiks. Öeldakse, et meriasjanduse peavalitsusel on oma ehitusosakond. Seletuskirja kokkuseadja ei ole selgeks teinud, mis see tähendab. Tehnikaosakondi on kahte moodi. Üks neist on tehniline- või ehitusosakond, kelle ülesanne on töid täide viia, teise osakonna ülesanne on neid töid riigipoliitiliselt üles märkida, lasta projekteerida ja nende täideviimist kontrollida. Selleks on igalpool riigis oma tehniline asutus olemas ja sellest meriasjanduse peavalitsusel ilma jääda on täiesti võimatu. Nii et kui öeldakse, et tehniline külg on väikene osa, siis on see täiesti ekslik arvamine.

(Koosolekut hakkab juhatama abiesimees **M. Juhkam**.)

Kui öeldakse, et teistes riikides, nagu Daanis ja Rootsis, on meriasjanduse korraldamine lahutamatu seotud kaubanduse ja tööstusega ning kuulub täiesti kaubandus-tööstusministeeriumi kompetentsi, — siis peab ütleva, et seda jällegi väga pealiskaudselt ette on toodud. Vaatame, kuidas on asjad teistes riikides korraldatud. Mina olen sellekohast kirjandust

omalajal jälginud, teen seda ka praegu, sest need küsimused on minule huvitavad minu elukutse alal, iseäranis veel tol ajal, kui ma veel teedeminister ja ühtlasi ka kaubandus-tööstusministri kohusetäitja olin. Nii et lubatagu mulle väike pilk heita nende olude peale, kuidas on niisugused asjad, ütleme meriasjandus, korraldatud mujal.

Enne kui selle peale üle minna, ütleksin paar sõna veeteede kohta. Siin on kavatsus üle viia veeteed kaubandus-tööstusministri alla. Nagu Riigikogu liikmed mäletavad, anti omalajal maanteede valitsuse ärakao-tamise seadusega kõik sisemised veeteed meriasjanduse peavalitsuse korraldusse. Nii et siin on tegemist siseveeteede üleviimisega kaubandus-tööstusministri alla.

Vaatleme nüüd, kuidas mujal maailmas need asjad korraldatud on. Näiteks Daanis on olemas oma mereministerium, mille alla käivad tulitornid, lootsid, päästejaamad, merekaardid, kartograafia, aga kõik sadamad on linnavalitsuste käes. Kaubandusministri käes pole seal muud kui merikoolid ja laevade registreerimine, kuna sadamate ehitamine, sadamate korrashoidmine ja maksudevõtmine on kõik linnade käes. Sarnane kord on ka Rootsis, Norras ja Soomes — maksud ja laod kõik on linnade käes. Lätil, meie naabril, on meriasjandus rahaministeriumiga ühenduses, seal on põhimõttest välja mindud, et võimalikult kõik asutused, mille läbi on maksude sissetulek, oleksid otsekohe rahaministeriumi korralduses, tollid ja tolliladude sissetulek ja sadamate sissetulekud otsekohe rahaministeriumi käsutada. Nii et kõik meriasjandus on rahaministeriumi käes. Seal on maksuma pandud see kord, mis omalajal Venemaal oli, sest Venemaal tekkis, nagu lugupeetud Riigikogu liikmed teavad, iseseisev kaubandusministri alles Jaapani sõja ajal, 1904.—1905. aastal, nii et see ka Vene oludes päris uus on, kuna enne seda kõik ülesanded, mis kaubandusministri alla kuulusid, olid rahaministeriumi täita.

Saksamaa on iseäranis palju vaeva näinud selle küsimuse kallal, veeteede ja meriteede küsimuse lahendamisel, sest Saksamaa koosseisus olid mitmed liitriigid ja igas liitriigis olid omad korraldused ja seadused. Preisimaal olid näiteks veeteed kõik põllutööstusministri all, meriasjandus ja raudteed olid ühendatud ministri all „der öffentlichen Arbeiten“. Teistes liitriikides, näiteks Saksenis olid kõik veeteed ja veejõud rahaministeriumi korraldada.

Nii ei saa siin midagi välja lugeda absoluutselt teiste riikide eeskujust ja öelda, vaadake, meie peame just tingimata nii tegema, selle-

pärast, et seal ja seal meriasjandus on kaubandus-tööstusministri all. Ma võin teile tuua fakte, mis täiesti selle vastu räägivad. Saksamaa korraldas oma meriasjandust ja sise-misi veeteid 1921. aasta 4. juuli seadusega. Seal reorganiseeriti see „Ministerium der öffentlichen Arbeiten“ avalikkude tööde ministri, nii et loodi üks läbikäimise ministri, „Verkehrsministerium“, mille alla kuuluvad raudteed ja kõik sise- ja veeteed, mere-sadamad, tulitornid jne. Seal oli öeldud: „Die Verwaltungszuständigkeiten hinsichtlich des Baues, der Unterhaltung, des Betriebes und der Verwaltung des Reichswasserstrassen einschliesslich des Strom- und Schifffahrtspolizei und hinsichtlich des sonstigen auf den Verkehr bezüglichen Befugnisse so wie hinsichtlich der Seezeichen und des Lootsenwesens gehen mit dem 1. April 1921. auf das Reichsverkehrsministerium über“. Saksamaal kaubandus-tööstusministri ei ole, aga meriasjandus ja siseveeteed öitsevad ja ei ole meil selle üle pead murda tarvis, kas nad ilma kaubandusministri läbi saavad.

Belgias on eriministerium konstrueeritud, nii nagu meie teedeministerium. Seal on teed, meriasjandus, post ja telegraaf kõik ühes ministri all. Neil on oma ette „Ökonomie“ ministri — min. of-Economie — ja peale selle oma „Industrie“ ja tööstusministri — min. of Industrie and Labour. Kanaadas on raudteede ja kaanalite ministri olemas. Lõuna-Aafrikas on raudteede ja sadamate ministri.

Saksamaa seletuskirjas 4. juuli seaduse kohta öeldakse otsekohe, et mõlemad, see tähendab raudteed kui ka veeteed, on niivõrd üksteisega lahutamata, on niivõrd üksteisega vastastikku läbi põimitud, et nende lahutamine lihtsalt võimatu. „Zwischen beiden besteht ein Verhältnis gegenseitiger Abhängigkeit und Bedingtheit, sie beeinflussen und ergänzen sich gegenseitig in so hohem Masse, sind in ihrer wirtschaftlichen Einwirkung so stark miteinander verklammert und verflochten, dass man sie auch organisatorisch nur nach einheitlichen und gleichmässigen Gesichtspunkten behandeln kann.“

Nimetatud Saksamaa seadus oli omalajal osalt tõukeks meriasjanduse peavalitsuse ühendamiseks teedeministeriumiga. Nagu ma juba enne ütlesin, on see jõudude koondamine, mitte aga killustamine. Mõlemad alad, nii veeteed kui ka raudteed ja maanteed, samuti ka sadamad, on niivõrd üksteisega läbi põimitud, et tõesti raske on neid lahutada. Võib ette kujutada, mis sellest välja tuleb, kuna meil juba praegu kaevatakse kõiksuguste komisjonide rohkuse üle, samuti on ka kirjavahetus ametasutuste

vahel liig suur. Kes nüüd mäletab seda aega, kui need mõlemad asutused, nii meriasjanduse peavalitsus ja raudteevalitsus ja posti-peavalitsus laiali olid, see teab ka väga hästi, kui palju sel korral hõõrumisi ja küsimusi oli, mida nii raske oli otsustada. Iga küsimuse otsustamiseks pidid mitmed ministrid kokku tulema ja asja otsustama. Kujutage ette, et kuskil on tarvis mingisugune sild ehitada üle jõe. Teedeministeerium ei saa sellega toime, tema peab kaubandus-tööstusministeeriumiga nõu pidama, peale selle kutsutakse maakonnavalitsused nõupidamisele. See on meie valitsemise aparadi raskestegemine ja peab tõesti imestama, et seda teha tahetakse. Nagu ma tähendasin ja siin mõned punktid ette tõin, on ka see seletuskiri nii pealiskaudselt kokku seatud, et raske on aru saada, mis temaga õieti tahetakse kätte saada. Siin peab ridade vahelt lugema, ja ma pean ütleva, et ma olen vaeva näinud, et selgusele jõuda, mis selle üleviimisega tahetakse kätte saada. Siin öeldakse, et see on tarvilik kaubalaevastiku edendamiseks, ja riigi majandusnõukogu nõuab ka meriasjanduse peavalitsuse kaubandus-tööstusministeeriumi alla üleviimist. Mina ei ole majandusnõukogu koosolekust osa võtnud, aga ma lugesin „Kaubandus-tööstuskoja Teataja“ nr. 1, lhk 11, punkt 6, siin on äratõmbed riigi majandusnõukogu koosoleku otsustest. Alguses on siin otsused maksude kohta, siis on siin ka punkt 6-das otsus, et „laevasõit ja kaubalaevastik tuleb teha alluvaks kaubandus-tööstusministeeriumile.“ Mulle näib, et seal see raskuspunkt ongi. Seda oleks väga kerge teisel teel kätte saada. Mistarvis organisatsiooni lõhkuda, mis 4 aastat edukalt on töötanud ja teatavaid tagajärgi andnud. Ma võiksin andmeid ette tuua selle kohta, kuipalju seal on võrreldes endiste aastatega kulusid vähendatud ja koosseise kokku tõmmatud. Ma ütlen, me saaksime seda palju kergemalt kätte, kui me võtaksime vana Vene kaubandusseaduse selle osa, kus kaubandus-tööstusministeeriumi sissesead sees on, ja võtaksime arutusele selle osa, mis puudutab laevasõidu korraldust, kuna teine osa puudutab sadamate korraldust, siis me leiaksime ka need punktid, mis võiks üle viia seaduslikul teel ja võiks neid uuesti anda kaubandus-tööstusministeeriumi kompetentsi. Sel juhtumisel ei ole tarvis niisugust suurt ümberkorraldamist ette võtta ja kõik krediidid ja koosseisud jääksid puudutamata. Ma võin kindlasti öelda, et kavatsetud üleviimine teeb riigile paarkümme miljonit kahju. Esiteks tuleb keskasutuses suur staat ametisse panna, sest ilma tehnilises jõududeta läbi ei saa. Ma ei taha detailidesse minna, aga ma pean tähendama, et tahtes kokku hoida, läheme meie laiui-

tamise peale välja, kui nüüd kaubandus-tööstusministeerium hakkaks jälle tehnilisi asju ajama, mis tema ülesanne ei ole. Ma ütlesin, et meie võiksime väga kergesti sellest üle saada, kui meie võtaksime vastavad seaduseparagrahvid, mis ette näevad, et kaubandus-tööstusministeeriumile võiks kuuluda laevaehituse fondide loomine, üldine laevasõidu poliitika, laevasõidu korraldamine, uute laevaliinide asutamine, nende korraspidamine ja toetamine, kuna valitsemine, korrashoid ja ehitamine, isearanis aga sisevetes, peaks kuuluma tingimata teedeministeeriumile. Ma ütlesin juba, et see ei ole ükskõik, kui sadamas, kus alati ette tuleb raudteede ümberehitamist, kaks ministeeriumi tööd tahavad teha, siis ei ole seal muud, kui üks igavene hõõrumine ja ajaviitmine. Lõppude-lõpuks ei või ka sõjaministeerium ükskõikne olla, kui need ametkonnad, mis nii tähtsad on ka sõjaministeeriumile liikumise ja transpordi korraldamiseks, üksteisega vaenujalal seisavad. Siis edasi, meil on praegu riiklikkude ettevõtete koondamine käsil, on kavatsus sadamatehaseid ümber viia teise kohta samuti ka raudteetehaseid ümber kombineerida. Nüüd aga tõmmatakse need ettevõtted lõhki ja jaotatakse kahe peremehe vahel ära. Siis hakkavad jälle komisjonid peale, ja igaüks teab, kui raske on seal ühte mõtet läbi viia, kus mitu peremeest koos on.

Võtame edasi teedeministeeriumi. Tal on tehnilised ettevõtted näiteks raudtee-peatehas, sadamatehas jne. Tal tulevad korraldada paljade ühised normid, peab ühtlast varustust muretsema, tal peavad olema ühed instruksioonid, ühed tööajad jne. Kui nüüd kaks tehnilist ettevõtet üks ühe teine teise ministeeriumil all töötavad, siis võib ette tulla, et ühes neist ettevõtetest palgad mõnel alal vähemad on kui teises, ja siis hakkavad seal jälle hõõrumised, kuna aga ühe ministeeriumi all nende valitsemine ja ühtlustamine ning sotsiaalseaduste läbiviimine palju kergem on, kui kahel pool. Ma arvan ka, et töölistel on palju kergem ühe asutusega tegemist teha, kui joosta ühest asutusest teise ning kummardada ühte ja teist jumalat.

Siis veel üks asi. Meil räägitakse palju ametkondade koondamisest ja räägitakse ka sellest, et meie peame oma ministeeriumide arvu vähendama. Ma usun, et meie lõppude-lõpuks ka niikaugele jõuame, et on võimalik mõnda ministeeriumi koondada ning on väga võimalik, et ka kaubandus-tööstusministeeriumi kohta küsimus üles kerkib, kas ta ei tuleks rahaministeeriumiga ühendada. See küsimus on juba päevakorral olnud, kuid on edasi lükatud ministeeriumide seaduse väljatöötamiseni. Nüüd selle asemel, et koondada, lõhume

meie neid asutusi, mida võib olla pärast jälle koondada tuleb. Tehnilisest seisukohast on teedeministeerium juba rohkem vilunud, tal on omad kogemused, ettevõtted, näiteks hankimise ja podrjattide alal. Nüüd hakkab aga kaubandus-tööstusministeerium sedasama ala harrastama, aga mistarvis? Seda võiks väga kergesti kätte saada, kui meie tõsiselt revideerimise alla võtaksime, mida õieti võiks kaubandus-tööstusministeeriumi alla üle viia. Sel ajal, kui mina kaubandus-tööstusminister olin, jäi see reform pooleli. Tol ajal oli kavatsus teatud poliitilist osa, üldlaevasõidu juhtimist, laevasõiduameti juhtimist kaubandus-tööstusministeeriumi alla üle viia, aga see asi jäi pooleli, ehk seal küll pärast nõupidamised olid. (J. Tõnisson, rhv: Tehniline külg oleks teedeministeeriumi alla jäänud?) Tehniline külg oleks teedeministeeriumi alla jäänud, aga poliitiline — kaubandus-tööstusministeeriumi alla.

Edasi tahetakse käesolevas seaduses üle viia ka sisevete uurimise büroo kaubandus-tööstusministeeriumi alla. Mis on selle büroo ülesanne? Sellel bürool on kolm ülesannet: Ta uurib veeteid — jõgesid esiteks põllutöö otstarbeks, melioratsioonide läbiviimiseks, kas on võimalik vett ära juhtida jne.; teiseks uurib jõgesid veeteede korraldamiseks, kus tuleb süvendada jne., ja kolmandaks veejõudude mõõtmise, näiteks kindlaks teha, kui palju on meil kuskil veejõudu. Lõppude-lõpuks on ju ükskõik, kus see büroo asub, aga minu arvates peab ta siiski asuma seal, kus teda kõige rohkem tarvitatakse. Ja kõige rohkem tarvitatakse teda põllutööministeeriumi juures, sest veeteid meie praegu ehitada ei saa, uusi kaanale või veejõudude ühendusi meie ka praegu läbi viia ei saa. Need projektid on kõik tuleviku asi, ja kas nad meil ülepea teostatakse, on küsitav, sest et veeteed on meil aastas ikkagi kuus kuud kinni külmanud ning meil puuduvad massilised transpordid, milleks veeteid tarvitatakse, näiteks telliskivide vedu ja teiste suuremate ehitusmaterjalide ning kütteenete vedu. Veeteede ehitamine on sedavõrd kallis, et meie neid suurel määral lähemas tulevikus läbi viia ei suuda, vaid tuleb piirduda vähemate veetöödega, süvendamisega jne. Nii et lõppude-lõpuks on ükskõik, kus see büroo asub, aga mispärast peab ta just kaubandus-tööstusministeeriumi juures olema, sellest mina aru ei saa. Kaubandus-tööstusministeerium peaks täideviivast tööst kõrval olema, sest kaubandus-tööstusministeeriumi ülesanne ei ole mõnda vabrikut või ettevõtet juhtida, vaid tema ülesanne on tööstust juhtida, edendada, turgu leida, teatuid soodustusi välja uurida, majanduspoliitikat jälgida, ülepea kõrgemat kauban-

dus-tööstuspoliitikat ajada, aga mitte ise astuda konkurendiks teistele vabrikutele. Meil on omal ajal võib olla suur viga tehtud sadamatehastega, võib olla ma liialdan, kui ütlen, et suurelt selle juures on süüdi sadamatehased, et metallitööstus meil on surmale määratud, sest sadamatehased oma odavate tagavaradega ja maksudest vabastamise tõttu konkureerivad eraettevõtted surnuks. Kuigi tema küll kõiki neid töid ei suutnud teha, mis tarvis oli, kuid ta ajas siiski hinnad nõnda alla, et ükski eraettevõtja ei saanud töötada. Ma arvan, et Peetri tehas meie sadamatehaste läbi on surmatud. Võib olla ma liialdan, sest ma ei ole asja põhjalikult uurinud, kuid ta näib minule nii olevat. Ma arvan, et sisevete büroo üleviimine on asjata. Ka on põllutööministeeriumi juures veel keskvee komitee olemas, ja komisjonis, mis 30. detsembril peeti, olid küll mitmed ministeeriumid esitajad, ja seal on see otsus tehtud, et ta kaubandus-tööstusministeeriumi alla viia, kuid suuremad büroo tarvitajad, nimelt põllutööministeerium ja teedeministeerium, olid selle vastu. Teised väiksemad ministeeriumid kellel õieti nende asjadega kõige vähem tegemist on, need otsustasid, sest neil oli enamus, et büroo tuleb üle viia kaubandus-tööstusministeeriumi alla. Mina aga arvan, et praegu ei ole aeg niisugust murdmist ette võtta, tuleks ära oodata, mis uus Riigikogu selle kohta ütleb. Võib olla vaadatakse seal ametiasutuste koondamise peale väga tõsiselt, ja ka ministeeriumide põhiseadus on, kui ma ei eksin, praegu kohtuministeeriumis väljatöötamisel, ja nii võime väga kergesti teha eksisammu, mis palju maksta läheb, kuna pealegi selle lühikese aja jooksul midagi ära teha ei suudeta. Võib olla öeldakse, et kaubandus-tööstusministeerium mõistab asju paremini juhtida, kui seda siamaani on teinud teedeministeerium. Võib olla on see õige, ja ma annaksin selles osas heameelega järele, aga praegu selle eelarve juures ei saa ka kaubandus-tööstusministeerium midagi suurt ära teha, sest kõik ripub lõppude-lõpuks ikkagi rahvaesitusest ja nendest summadest ära, mis rahvaesitus ministeeriumile annab käsutada. Kõik see kavatsus näib mulle sarnasena, et kuskil aias kasvab üks ilus kõrge puu ja seal on linnupesa peal. Nüüd tahab aga naaber seda linnupesa oma juurde üle viia, sest temale meeldib millegi pärast see linnupesa ja ta on arvamisel, et seal ei ole laululinnud sees, vaid vesilinnud, ja ta arvab, et kui nüüd need munad välja hautakse, et siis kukuvad viimati vesilinnud maha ja saavad surma. Ja selle asemel, et nüüd selle pesa üleviimiseks puuotsa ronida ja pesa tasahiljukesi maha võtta, valib ta kõige keerulisema tee ja hakkab puud raiuma, et

kõige selle puuga pesa üle viia. See ei ole produktiivne töö, vaid see on täiesti liigne. Ma nägin oma praktikast Siberis, kus kohalikud elanikud selleks, et puudelt seedripähklaid kätte saada, raiusid terved puud maha, selle asemele et puutsa üles ronida. Sarnane röövpoliitika ei ole meile kohane. Ja ma julgeksin nõu anda, et parem tasahiljukesi puutsa ronida ja sealt võtta, mis tarvis, mitte aga puud maha raiuda. Sellepärast teen järgmise ettepaneku: „Meriasjanduse ja sisevete uurimise büroo kaubandus-tööstus-ministeeriumi alla üleviimise seadus anda erikomisjoni põhjalikuks läbikaalumiseks ja asjasthuvitatud ministeeriumide esitajate arvamise ärakuulamiseks, seaduse väljatöötamist kohaldada ministeeriumide põhiseadusega, arvesse võttes ka ministeeriumide arvu vähendamist“. Jõuame meie seda teha praegusel istungjärgul, siis on see hea, kuid ei ole ka midagi lõhki, kui see jääb tulevase Riigikogu tööks.

K. Virma (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina pooldan täiesti lugupeetud eelkõneleja arvamist selle seaduseelnõu — noh ütleme — liig varajase esitamise suhtes. See on õige, et meriasjanduse peavalitsuses on tarvis korraldusi teha ja teid leida, kuidas meriasjandust paremini korraldada. 1925. aasta jooksul, kui mina teedeminister olin, seisis kogu aja küsimus päevakorral, kuidas meriasjanduse asjaajamist korraldada ja lihtsustada. Seal oli ühtlasi kaalumisel küsimus, kas ei saaks meriasjanduse peavalitsust üle viia sinnasamasse majasse, kus teedeministeerium asub. Oli ühtlasi kaalumisel ka sisevete uurimise büroo küsimus. Selles asjas oli läinud aasta jooksul terve hulk nõupidamisi ja kokkutulemisi ja lõppude-lõpuks jõuti otsusele, et raske on mõningaid uuenduse-ettepanekuid teha; kuid mina arvan, et omal ajal, kui sisevete uurimise büroo seadus vastu võeti, nendel vahest õigus oli, kes soovitasid sisevete uurimise bürood põllutööstus-ministeeriumi alla anda. (K. Päts, põl: Teie olite vastu!) Mina ei olnud vastu. (K. Päts, põl: Aga Teie rühm oli vastu!) Olgu, kuid mina pean Riigikogu liikmetele teatavaks tegema seda nende kogemuste põhjal, mis mina tehtud töö juures olen saanud, ja nende kogemuste tagajärjel pean ütleva, et nendel, kes sisevete uurimise büroo põllutööstus-ministeeriumi alla andmist nõudsid, õigus oli. Ja minule näib, et põllutööstus-ministeeriumi juures niisugused tööd, nagu sisevete uurimise büroo teeb, praegu õige suurel määral käimas on. Tõsiseks konkurendiks sisevete büroole võiks põllutööstus-ministeeriumi juures oleva

asutuse kõrval pidada Tartu ülikooli, kus ka vastavad asjatundjad umbes samasuguse töö juures ametis on. Kuid sisevete uurimise büroo peaks täitma rohkem praktilisi ülesandeid, ja nõu pidades Tartu ülikooli asjatundjatega leiti ebaotstarbekohane, et praktiline asutus Tartu ülikooli juurde viiakse eriti siis, kui teiste ministeeriumide juures ka praktilisi asutusi on. Ja tõesti, asja läbi vaatamise juures selgus, et meil mitmes ministeeriumis on ametnikke, kes tähendatud büroo ülesandeid osalt täidavad. Näiteks kaubandus-tööstus-ministeeriumi juures on niisugune ametnik, kes niisuguseid töid teeb, mis sisevete uurimise büroo ülesandeks, ja ka rahaministeeriumi juures on üks niisugune ametnik. Kõiki neid asju oleks tarvis koondada. Mina olen arvamisel, et kõige otstarbekohasem oleks sisevete uurimise büroo põllutööstus-ministeeriumi alla viimine.

Mis puutub meriasjanduse peavalitsusesse enesesse, siis kuna see nimetus ka seaduseelnõus on, küsiks: kuidas õieti juriidiliselt selle asutusega lugu on? Selle asutuse nimi seisab mingisuguse instruksiooni alusel. Sellepärast tulevad selle asutuse tegevuses kurioosumid ette. Näiteks Tallinna linn nõuab sadamate juurdesõidu teede korrashoidmise eest tasu. Maksvate seaduste põhjal peavad Tallinna linnale tasutama sadama juurdesõiduteede kulud. Mitu aastat Tallinna linnale meie riigi ajal seda tasu ei maksetud. (K. Päts, põl: Uulitsasillutamise raha?) Nimelt uulitsasillutamise raha. Ühel heal päeval teeb meriasjanduse peavalitsus minule, kui mina teedeminister olin, ettepaneku, kokku kutsuda komisjon, kes tasuküsimust peaks selgitama. Mina nõudsin ette näidata, misugused juriidilised järeldused selle komisjoni otsustel oleksid. Selgus, et meriasjanduse peavalitsuse poolt kokkukutsutud komisjonil neid õigusi ei ole, mis Vene seaduse järgi „portovoi komitet’il“ olid. Kui see komisjon oleks kokku tulnud, ei oleks selle komisjoni otsustel mingisugust alust olnud selleks, et muuta seda korda, mis Vene seadustes on ette nähtud ja mille peale toetades Tallinna linn oma nõudmisi esitab. Järelikult ei olnud mõtet niisugust komisjoni kokku kutsuda, sellepärast et kuigi oleksid seaduspärased olnud kõik otsused, mis seal oleksid tehtud, oleks neid Vabariigi Valitsus võib olla veel kinnitama pidanud, ja ka siis ei oleks selge olnud, kas nende vastu vaielda ei oleks võidud. Nõnda et praegu meriasjanduse peavalitsus oma seaduspärasuse suhtes lonkab mõlemast jalast. Kui see nii on, siis on selge, et sellele asutusele tuleb anda seaduspärase alus, ja kui siinjuures tahame võtta aluseks seda püüt,

millest eelkõneleja härra Ipsberg rääkis — nimelt koosseisude koondamisest, ametnikkude vähendamisest — siis lahendatakse see küsimus ka niisugusel korral, kui kindlaks määrame oma ministeeriumide ja asutuste korraldused, ja kindlaks määrame korra, mille järgi nad tegutsema peavad. See küsimus on praegu päevakorral, ja praegune valitsus minu teada teeb selle kallal tööd. Võib olla selle tõttu, et taheti meriasjanduse peavalitsus viia kaubandus-tööstusministeeriumi alla, said takistatud need ettevalmistustööd, mis sellel alal varemalt käsil olid. Seda tööd peaks jätkatama. Ja nii kaua, kui seda tööd ei ole jõutud lõpule viia, ei ole mõtet meriasjanduse peavalitsust kaubandus-tööstusministeeriumi alla üle viima hakata. Samuti peaks sisevete uurimise büroo suhtes arvesse võetama hoopis teine ettepanek ja nimelt, et büroo üle viia põllutööstusministeeriumi alla. Kõigil neil põhjustel ei saa mina toetada käesolevat seaduseelnõu.

Mina ei usu aga ka, et see ettepanek, mille rkl. Ipsberg tegi, asja lõpulikult ja otstarbekohaselt lahendab. See ettepanek loob uue komisjoni. Õiguse pärast peaks aga valitsus vastava seaduseelnõu välja töötama, mis üldiselt vastuvõetav oleks, aga mitte Riigikogu komisjon ei peaks seda tööd tegema. Aga võib olla, erikomisjon selgitab seda küsimust. Tullakse kokku, peetakse nõu ja antakse juhtmõtteid, mille alusel pärast vastav seaduseelnõu kokku seatakse. Kui rkl. Ipsberg'i ettepanek nii mõeldud, siis toetan seda.

E. Masik (põl): Väga austatud Riigikogu liikmed! See on õieti rõõmustav, et meriasjanduse peavalitsuse küsimus kord siin Riigikogus on kõne alla tulnud Vabariigi Valitsuse vastaval ettepanekul, et üle viidaks meriasjanduse valitsemine kaubandusministeeriumi alla. Need, kes siin sellele mõttele vastu vaidlesid, peaasjalikult härra Ipsberg, on toonitanud eriti, et niisugune üleviimine viskaks jällegi ümber põhimõtted, mis olid endisel ajal, nimelt 1922. aastal, kui meriasjanduse peavalitsus üle viidi kaubandus-tööstusministeeriumi alt teedeministeeriumi alla. Mina tahaksin aga üht nimetada, et need põhjendused, eriti mis puutusid tehnilisse alasse, ei ole niivõrd kaaluvad, kui vastupidised põhjendused, mis nõuavad selle majandusala korraldamise üleviimist kaubandusministeeriumi alla. Ma pean ütleva, et endiste Vene seaduste järgi teatavasti meriasjandus ja laevasõit, samuti sadamate valitsemine kuulusid kaubandusministeeriumi alla. Enne Vene ajal, 1905. aastani, oli ka seal meriasjandus teedeministeeriumi all, kuid siis tuli Venemaa

samuti otsusele, nagu ka mujal maadel on tulnud, et meriasjandusel ja laevasõidul on palju rohkem ühist kaubandusaladega, et seda saab palju paremini arendada kooskõlas kaubanduse arenemisega. Venemaa tuli sellele otsusele, ja 1905. aastast peale viidi meriasjanduse peavalitsus tõesti üle kaubandusministeeriumi alla, kuhu see õieti kõigi maksvate seaduste alusel, peale selle väikese seaduse, mis välja anti 1922. a., ja mille alusel ta üle viidi teedeministeeriumi alla, kuulub, ilma et neid algseadusi muudetud oleks. Ma pean ütleva, et kui jälgida Vene meriasjanduse arenemist, siis näeme meie tõesti, et seal peale, kus see ala üle viidi kaubandusministeeriumi alla, hakkas ta väga kiirel sammul arenema, kuna aga senni, kunni ta kuulus teedeministeeriumi alla, seda näha ei olnud.

Rkl. härra Ipsberg'i poolt taheti näidata, nagu oleks niisugune vahekord, nagu meil loodud, valitsemas ka teistes maades. Mina pean ütleva, et see nii ei ole. Minu arvates, kui meie tahame oma vastavaid majandus-alasid käsitada, siis oleks meil kõige parem võrrelda niisuguste naabrite ja riikidega, kes vastavad meie oludele. Peab ütleva, et õieti selles küsimuses on tähtis see, missugused algelemendid siin käsitada on. Riigid, kus on õige suured sisemised veeteed, kaanalid jne., kus sisemistel veeteedel veetakse rohkem kaupu kui raudteedel, seal on arusaadav, et vahekord selle vahel, kumma asutuse alla nimetatud ala peaks kuuluma, kas kaubandusministeeriumi või jälle ühenduse abinõude korraldamise alla, on tähtis. Kui vaatame neid riike, siis on õieti Saksamaa riik, kus on palju veeteid, kaanalid, mis peavad kooskõlas töötama raudteega. Ja et nad on riigi omad, siis arusaadav, et nende valitsemine ühte kuulub. Kuid kui meie võtame sadamate valitsemise ja samuti meriasjanduse valitsemise, siis näeme, et Saksamaal ta ei kuulu teedeministeeriumi alla, nagu härra Ipsberg tõendas, vaid kuulub vastava eriametkonna alla valitsuse juures, mis vastab umbes meie meriasjanduse peavalitsusele ja on iseseisev ametkond, mis allub majandusministeeriumile. Mis puutub sellesse, et sadamad linnade omad, siis on see õigus. Kuid samuti on teada, et linnadel ei ole teedeministeeriumile sarnanevat eriametkonda, kes sadamaid korraldaks. (K. Päts, põl: Missuguse ministeeriumiga ühenduses on see meriametkond Saksamaal?) See on täiesti iseseisev, alludes majandusministeeriumile. Edasi tahtsin seletada, kuidas on vahekorrad väiksemates riikides. Võtame näiteks Soome. Tahaksin ühtlasi paralleelselt ka näidata, missugused

alad kuuluvad meriasjanduse peavalitsuse ja meriasjanduse korralduse alla. Härra Ipsberg'i seletuse järgi tuli välja, nagu kuuluks sinna sadamate ehitus, peale selle mingi „kõrgem poliitika“, laevaliinid jne. Kuid mina nimetaksin Soome vastavast seadusest neid alasid, mis kuuluvad selle ametkonna alla, mis seal allub kaubandusministeeriumile: 1) valitseda lootsi, tulitornide ja merimärkide asjandust; see on väga suur tehniline ala, millel pole aga ühendust teedeministeeriumi alla kuuluvate tehniliste aladega. Täiesti oma ette eriala, mida peab vastavate eriteadlaste läbi valitsema. Nende vahel oleks samaugune ühendus, kui meie võtaksime põllutöministeeriumi ja võrdleksime seda teedeministeeriumiga, võiks ju ka öelda, et põllutöministeeriumis on palju tehnilisi alasid, ja kui meie sellest välja läheksime, et kõik tehnilised alad peavad ühtekokku koondatud olema, siis peaks põllutöministeerium kuuluma ka teedeministeeriumi alla. 2) järelvalvet teostada laevasõidu, laevaehituse, mõõtmise, kontrolli, laevade julgeoleku reeglite täitmise jne, üle. Jälle väga suured, laialised alad, mis suuremas osas on tehnilise iseloomuga, kuid millel ei ole vähematki ühendust raudteede või teedeasjandusega. 3) pidada laevade registrit. Siis on veel meriasjanduse peavalitsuse tähtsaks ülesandeks, valitseda jäämurdjate tegevust ja valvata selle järele, et seadusi, mis käsitlevad laevasõitu, olude kohaselt arendataks ja täidetak. Ma pean ütleva, et meriseadused on teatavasti osa kaubandusseadusest ja üks väga tähtis osa, võib isegi tõendada, et pool kaubandusseadustikust, mis käsitleb laevasõitu, meriasjandust, ja kõik need käivad üle maailma kaubandusministeeriumi alla, mis iseeneest mõistetak. Edasi, hoolitseda merimeeste kodude kaudu merimeeste eest, kus jällegi on tegemist alaga, millel nagu näete vähematki tegemist ei ole teedeministeeriumiga. Edasi, jälgida laevasõidu arenemist, ja kaasa aidata kodumaa laevasõidu arenemisele mujal. Jällegi ala, millel mingisugust otsekohest ühendust pole teedeasjandusega, teisest küljest aga otsekohene ja tihe ühendus kaubandusega. Edasi, valitseda riigi sadamaid, ning erasadamate tegevuse järele valvata. Soomes ei ole ka kõik sadamad linnade omad, nagu rkl. härra Ipsberg tõendas, vaid on 2—3 sadamat, mis on riigisadamad ja nende sadamate valitsemine käib täiesti meriasjanduse peavalitsuse kaudu kaubandus-tööstusministeeriumi alla. Küll ei kuulu aga Soomes tõesti meriasjanduse peavalitsuse alla sadamate ja veeteede, nimelt kaanalite ja sisemiste veeteede ehitamine. Edasi vaatame, kuidas on teistes Skandinaavia maades. Taanis

kuuluvad tulitornid meriministeeriumi alla, kuna aga sadamad on linnade omad; peale mõne riigisadama, need kuuluvad kõik seal vastavalt kaubandus-tööstusministeeriumi alla. Kuigi Taanis kuuluvad kõik tulitornid meriministeeriumi alla, siis on Taani meriministeerium sõjalaevastiku valitseja. Kaubalaevastik ja laevasõit kuulub aga seal täielikult kaubandus-tööstusministeeriumi alla, mille nimi isegi „kaubandus-tööstus-laevasõiduministeerium.“ Edasi, kui võtta Norra ja Rootsi, siis näeme, et seal on täpselt sama kord, kui Taanis, see on, meriasjandus kuulub kaubandus-tööstusministeeriumi alla; ainult sadamate ehitus, see käib mitte teedeministeeriumi, vaid nõndanimeetatud „avalikkude tööde ministeeriumi“ alla, kuhu kuuluvad igasugused teised ettevõtted, mis ehitatakse riigi kulul. Siis puudutab härra Ipsberg Lätit, paista lastes, nagu kuuluks Lätis meriasjandus rahaministeeriumi alla. See on täiesti õige. Kuid Lätis pole see rahaministeerium, vaid majandusministeerium, kuhu alla kuulub ka kaubandus-tööstus-laevasõit. Peale selle on aga Lätis olemas oma teedeministeerium, mille alla meriasjandus ei kuulu. Kui meie vaatame veel edasi teisi riike ja maid, siis näeme, et üle maailma ei leia teie ühtki riiki, kus meriasjandus kuuluks teedeministeeriumi alla, eriti kui olemas on kaubandus-tööstusministeerium. Sellest ülevaatest, mis mina siin töin, näeme, et on võimatu palju punkte, mis ühendavad meriasjandust kaubandusega ja kaubandusministeeriumiga, ja kui meie tahame, et meriasjandus areneks meie kaubandusele vastavalt, siis peame parandama selle vea, mis meil tehti 1922. aastal, mida Venemaal juba 1905. aastal parandati, sellega suuri tagajärgi saavutades. Härra Ipsberg laskis välja paista, et kui meriasjanduse peavalitsus peaks tagasi viidama kaubandus-tööstusministeeriumi alla, siis järgneks aastas 20 miljonit lisakulusid. See ei vasta tööoludele, mis selge, kui vaatame meriasjanduse peavalitsuse tegevust 2—3 viimasel aastal. Kui vaatame meriasjanduse valitsemist teedeministeeriumi poolt, siis näeme, et tegelikult seisab ta selles, et seal on olemas üks tehniline inspektor, kes ühenduses on vastavate meriasjanduse peavalitsuse eriosadega ja muidugi on arusaadav, et see üks inimene ei saa siin valitseda ega juhtida, ta on lihtsalt ühendusepidajaks ja muud midagi, kuna meriasjanduse valitsemine on jäänud iseseisvaks ja peab ka jääma iseseisvaks, sellepärast et temal tõesti peale sadamate ehitamise ei ole miskit ühist teede korraldusega ja teede tehnikaga. Kui veel vaatame meriasjanduse peavalitsuse viimaste aastate kulude eelarvet, siis näeme järgmist pilti.

Võtame näiteks 1924. aasta, siis näeme, et korralised kulud on olnud 162 miljonit, sellest ehitusosakonna ja süvendustööde peale 30 miljonit. Ainult viimane on ala, millele oleks teatud ühendus meriasjandusega, kuid mis ka on koguni eri ehitusajanduse osa. Näeme, et ainult 30 miljonit 162 miljonist kuluksid selle tehnilise ala peale, kuna aga teised väljaminekud on vastavalt teistele ülesannetele, mida ma üles lugesin. Vaadates 1926./1927. aasta eelarvet näeme, et seal on 186 miljonist ainult 33 miljonit väljaminekuid sadamate ehitusteks. (K. Tamm, põl: Mis teised on?) Teised kulud on väljaminekud igasugusteks muudeks otstarveteks, kuid mitte uuteks ehitusteks. (K. Tamm, põl: Aga kõik tehnilised otstarbed?) Kuid ma ütlen, niisugune tehnika, millel samapalju ühist raudteetehnikaga, kui näiteks maamõõtmise-tehnikal raudteetehnikaga. Ma juba nimetasin, et meriasjanduse juhtimine ja valitsemine, samuti ka tema tehniline ala on jäänud iseseisvaks ja jääb selleks ka tulevikus, peale ühe ala, mis puutub sadamate ehitusse, kus on teatav ühtlus raudteetehnika ja selle tehnika vahel, mis puutub meriasjandust. Kui vaadata vastavaid spetsialiste raudtee ja sadamate ehituse alal, siis teedeinsenerid, kes on lõpetanud teedehituse instituudi, võivad olla samal ajal ka sadamaehituse insenerid, — kuid ainult sellel alal. Teised alad meriasjanduse tehnilises osas lähevad aga täiesti lahku. Edasi, kui vaatame seda, kas meil on tõesti teedeministeeriumil vastav tehniline osakond, kes kõiki neid asju võiks juhtida, kes võiks autoriteetne olla kõigis nendes tehnilistes küsimustes, siis ütlen otsekohe — meil seda ei ole. Nii et kui küsida, kas meie sellel alal saavutame teedeministeeriumil kaudu kokkuhoidu või mitte, võiksin vastata otsekohe — meie seda ei saavuta. Kui üks inspektor ära kaotatakse, siis ei ole sellest minu arvamise järgi suurt kahju. Kust võttis siis härra Ipsberg 20 miljonit? Kui vaatame meriasjanduse peavalitsuse tegevust sellel ajajärgul, kui ta on teedeministeeriumi all olnud, siis peab kahjuks ütleva, et just sellel alal, kus need kaks asutust oleks võinud rohkem ühiselt tegutseda, mida siin on rõhutatud, ei ole korraldamine läinud nii, nagu ta oleks pidanud minema. Võtke sadamate korraldamine. Kuid vaadates 4—5 aasta jooksul tehtud töö peale, näeme, et siin on mindud selles sihis, mis meie sadamaid ei ole niivõrd välja arendanud, nagu seda oleks tarvis olnud meie kaubandus- ja ühendusnõuetele vastavalt. Ma mõtlen siin nimelt meie rannasadamaid ja rannasõidu korraldamist. Kui vaatame neid kulusid, mis riik teinud viimase 5 aasta jooksul meie

meriasjanduse alal, siis näeme, et see tõuseb üle 1 miljardi marga. Nii et keskmiselt oleks aastas kulusid üle 200 miljoni marga. Kui vaatame, kas oleme meie kätte saanud, et meie rannasadamad ja üldse kõik sadamad oleksid nõnda korraldatud, et nad suudaksid täita kõiki ülesandeid, mis nende peale pandud, siis peab ütleva, et kahjuks ei ole seda. Vaadeldes rannasadamate korraldamist näeme, et sadamad on väga suures osas korraldamata, kuid kulud, mis remontide peale antud, on õige suureks tõusnud. Ma pean ütleva, et see on sündinud eriti selle tõttu, et korraldus on sündinud meriasjanduse peavalitsuse ehitusosakonna kaudu, kust seda ehitamist on väga kulukalt juhitud. Meie näeme, et meie rannasadamad on korraldamata. Meie pärisime Venemaalt palju sadamaid, kuid nad on suuremalt osalt korda seadmata ja lagunenud, tihti ei pääse silda jne. On küll kulutatud väga palju Tallinna sadama korraldamise peale, ja see on väga hea, et seda on tehtud, kuid jääb palju veel korraldamata. Samuti on palju kulutatud Paldiski sadama kordaseadmiseks, mis on kaubanduslikult peaaegu täiesti mahavisatud raha, ja lõpuresultaat ei ole niisugune, nagu ta oleks võinud olla. Ma ei taha aja puudusel pikemalt selle küsimuse juures peatuda, kuid ma ütlen, et eriti sellel alal, kus teedeministeerium oleks võinud palju ära teha, ei ole seda näha.

Kui meie aga vaatame kõiki teisi alasid, mis meriasjanduse peavalitsusele ja vastavalt praegu teedeministeeriumile alluvad, siis näeme, et neil aladel oleme selle läbi, et see ametiasutus on teedeministeeriumi alla viidud, õige palju kaotanud. Ma arvan, et tõesti, kui meie tahame, et meie meriasjandus, meie laevasõit ja sadamate valitsemine areneks niisuguses suunas, nagu see on meil tarvilik vastavalt nendele ülesannetele, mis kaubandus ja läbikäimine meie peale panevad, siis peaksime natukegi õpetust võtma, mitte ainult sellest oma kurvast eeskujust, vaid ka välismailt. Ma kordan veel — ei ole ühtki riiki, kus niisugune seisukord valitseks, et meriasjanduse peavalitsus alluks mõnele teisele ministereeriumile, kui on olemas kaubandus-tööstus-ministeerium. Kuid meie võime selle vea veel parandada, kui meie selle seaduse vastu võetavaks tunnistame. Pean ütleva, et selle kaudu läheks teedeministeeriumi alt kaubandus-tööstusministeeriumi alla üle teatav osa tegevusest, mis võiks kuuluda teedeministeeriumi võimkonda, nimelt sadamate ehitus, ja võib olla ka siseveeteede kordaseadmine. Kuid see ülesanne ja tegevus on siiski sellel asutusel niivõrd väikene, et kui siin ühte teisest meie oludes lahutada ei saa, siis ma arvan ei ole

midagi katki, kui kõik praegu üle viidaks, kuna tulevikus ministeeriumide ümberkorraldamise juures võib selle väikese ala tagasi viia teedeministeeriumi alla, või jälle selle ministeeriumi alla, mida ei tuleks mitte nimetada teedeministeeriumiks, vaid samuti „Avalikkude tööde ministeeriumiks.“ (J. Tõnisson, rhv: Kallis looja, jälle üle viia! Käi aga peale ühest kohast teise.) Jah, härra Tõnisson, see on koguni väikene osa, sest nagu ettekandest selgus, on vastavad väljaminekud praegu umbes ainult $\frac{1}{6}$ terve asutuse kuludest, ja need väljaminekud vähenevad, sest meie ei või alati meriasjanduse peale niipalju kulutada, nagu seda senni on tehtud; see kulutamine peab rohkem ratsionaalsemaks muutuma, mis ka sünnib, kui ta üle viiakse vastava ministeeriumi alla, kellele see ala rohkem ligemal oleks. (K. Virma, stp: Aga kuidas Teie ilma kuludeta sadamad paremaks saate?) Seal on 180 miljonit kulusid, millest ka selleks jätkub.

K. Ipsberg (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma kardan, et läbirääkimised selle seaduse üle hakkavad teid tüütama ja ma ei taha tõesti niipalju aega viita. Minu siht, mille pärast ma kõnelesin, oli ainult ära näidata, et meie, nii öelda, umbropsu seda seadust vastu võtta ei saa. Meie peame nende asjade üle rohkem järele mõtlema ja selles mõttes on minu noorem parteivend palju paremini kõnelenud selle seaduse vastu, kui mina seda teinud olen. Ta on just näidanud, kui väga keeruline see asi on, on tehnilisi asju ette toonud, registreerimisi ja ehitusi, millest mina vaikisin, ning ainult paar üldist asja ette tõi. Teie näete, härrad Riigikogu liikmed, et siin tõesti nii kergesti üle põlve murda ei saa, vaid peab põhjalikult järele mõtlema, enne kui midagi ette võtta.

Kuid siiski oleks mul ühe asja kohta härra Masik'ule vastata, nimelt, nagu oleks see üleviimine mõni nõiakepp, mis seisaks selles, et on tarvis ainult üle viia ja asi oleks korras. Kuid tegelikult selle nime muutmise ega ei ole veel midagi ära tehtud. Tema arvamise järgi tuleb nii välja, et meie meriasjandus peaks meriministeerium olema, et mistarvis on teedeministeeriumi juures veel inspektor, kes asju ette kannab. Aga igalpool on poliitilisel ministeeriumi juhil oma asjatundja, kes iga asja ette kannab, sest ministril enesel ei ole võimalik kõiki läbi uurida ning peensusteni tungida.

Aga mis siin härra Masik kõneles 16% -ist, pean tähendama, et see on juba eksitus. Mina ei hakka seda tõendama, sest seda võib iga Riigikogu liige, kui ta vaevaks võtab meriasjan-

duse peavalitsuse eelarvet vaadata, leida, et 90% on tehnilist ala, aga mitte 16. Minule näib, et härra Masik kõnealolevast seadusest mööda läheb ja hakkab eelarve-kõnet pidama, võttes teedeministeeriumi kriitika alla. Ma ei hakka sellest rääkima, seda võime koguni teises toas teha, aga ühe asja kohta, nagu härra Masik mööda minnes tähendas, et rannasadamaid peaks korraldatama, tahaksin ma midagi juurde lisada. Härra Masik'ul kui laevainseneeri seisukoht on sarnane, et igalpool, kus laevu ehitatakse, peaks ka sadam olema. Meil peab riigis vähemalt 2 või isegi 3 head sadamat olema, kui need on korras, alles siis võiksime asuda väikeste rannasadamate korraldamisele. Meil on peasi, et Tallinnas ja Pärnus oleks hea sadam ja peale selle veel Narva-Jõesuus. Aga et seal, kus laevu ehitatakse, ka sadam oleks, no see luksus tuleb alles pärast.

Mööda minnes ütles härra Masik, et Paldiski sadama jaoks on palju raha läinud, aga Paldiski sadama ehitus oli siis, kui meriasjanduse peavalitsus kaubandus-tööstusministeeriumi all oli. Ma ei taha siin mingisugust etteheidet teha, vaid tähendan veel kord, et ümbernimetamine üksi midagi ei aita. Samuti ei aita ka see, kui tullakse ja öeldakse, et seda ja teist ei ole tehtud, kuid ometi ripub see kõik rahast ära, nii et üleviimine ühe ministeeriumi alt teise alla ei ole mingisugune nõiakepp. Härra Masik'ule olen ma väga tänulik, et ta pidas väga hea kõne selle seaduse vastu, ära näidates, kui väga keeruline ta on, ja mille juures peab tõesti järele mõtlema, enne kui teda vastu võtta.

E. Masik (põl): Väga austatud Riigikogu liikmed! Mina selle peale erilist tähelepanu ei pööra, et siin räägitakse midagi „üleviimisest“ ja sellest, nagu läheks kaubandus-tööstusministeeriumi alla üleviimisega midagi katki ja nagu peaks teedeministeeriumis mõned tehnilised osakonnad, mis selle asjaga tegemist pidid tegema, likvideeritama ja üle viidama. See pole aga nõnda, sest et teedeministeeriumis niisugust eriosakonda pole, on vaid üksainus inspektor. Meriasjanduse peavalitsus on ja jääb iseseisvaks asutuseks oma ette ja mitte ainult neil aladel, mis puudutavad laevasõitu, vaid ka nendel, mis puutuvad ehitusi sellel alal. Teedeministeeriumis on selleks ainult üks osakond, mis ka nõrk ja mis ei tee laevasõidu küsimustega üldse tegemist. Seal on küll üks spetsialist, inspektor, ja tema üleviimise korral ei lähe teedeministeeriumis midagi katki. See asutus on olnud iseseisev ja kui tema nüüd üle läheb kaubandus-tööstusministeeriumi alla, siis

muutub ainult siht, mis selle asutuse juhtimisel antakse, kuna tema tegevus jääb endiseks.

Mis puutub sellesse, mis härra Ipsberg siin tähendas, nagu sooviksin mina näha, et iga laevachituskohta peaks sadam ehitatama, siis on see küll imelik järeldus minu sõnadest. Mina toonitasin ja toonitan veel kord, et tarvis on need rannasadamad, mis meil olemas, laevasõidu tarvis korda seada. Härra Ipsberg lööb nähtavasti nende sadamate peale käega, ette tuues, et esimeses järjekorras tulevad Pärnu ja Narva sadamad korda seada. Rannasõiduala on meil tõesti väga maha jäänud, kuna meie välissadamate ehitamise poliitikas oleme läinud kaugele. Näiteks oleme Tallinna sadamas ehitanud 5 kilomeetri pikkusi kaisid, kui teie suvel sadamasse lähete, siis näete, et seal ainult mõni laev seisab. Viie aasta jooksul oleme välissadamate ehitamiseks kulutanud suuri summasid, kuna selle tagajärjel kättesaadud resultaadid majanduslikult on viletsad. Saaremaal ja Hiiumaal on sadamaid, kuhu laevad sisse sõidavad, kuid sadamasilla juurde ei pääse. Näiteks Sõrru, Triigi, Mõntu jne. Sadamad on süvendamata, nii et laev peab jääma kaugele merele, kust inimesed paatidega kaldale tuuakse või kaubad peale laetakse. Lõuna-Saaremaal on üksainukene Mõntu sadam, mis sakslased korda seadsid vähese aja jooksul. Kuid meie pole seda 5 aasta jooksul teha suutnud, on isegi sadamasilla plangud laiiali kantud. Üldse on Saaremaa ja saarte ning teiste randade sadamad väga korraldamata, seal puuduvad isegi tuled jne. Kui aga siin tullakse ja öeldakse, et meie peame ainult Tallinna ja Pärnu sadamaid korraldama, siis tähendab see seda, et meie rannaühendus peab ära kaduma. Rannaühendus on aga ütlemta suur tähtsus. Läänud aastal veeti rannaühenduse kaudu 200 tuhat tonni kaupu, kuna välissadamate kaudu 700 tuhat tonni veeti. Tähendab, kunni üks kolmandik kaupadest veetakse rannaühenduse kaudu. Kui siin nüüd öeldakse, et rannaühendusel mingisugust tähtsust ei ole, et peame ainult välissadamate eest hoolitsema, siis on see vale poliitika, missugust poliitikat on senni kahjuks aetud. Esimeses järjekorras peame ikkagi hoolitsema selle eest, mis realselt tähtis, ja alles siis hakkame ehitama neid teid, mis pärast tarvis tulevad!

K. Ipsberg (põl): Ma palun väga vabandada, et veel kord kõnelen, kuid ma tahaksin ainult parandada seda, et mina ei ole öelnud, et rannasadamad hoopis kõrvale peame jätma. Ma tähendasin, et esimeses järjekorras peame

korda seadma Tallinna, Pärnu ja Narva sadamad. Kui raha antakse, miks siis mitte kõiki sadamaid korda seada. Esinege eelarve-komisjonis sellekohaste ettepanekutega.

Teiseks, kogemuste põhjal administratiivalal tähendan, et siin vilksatas härra Masik'u poolt jälle üks vana mõte, mida nii sagedasti meie riigiasutustes tähele panna võib, ja nimelt opositsioon keskasutuste vastu. Mäletan omal ajal, kui raudteevalitsus loodi, siis olid mitmed targad, kes tulid ja ütlesid, et misjaoks on meil raudteevalitsust tarvis. Meil on ju olemas jaamaülemad kohtadel ja sellest aitab küllalt. Härra Masik ütleb, et seal on inspektor ja jääb ka edasi, kuna meriasjanduse peavalitsus peab iseseisvaks asutuseks jääma. Ta jääb ka selleks, kuid kavatsused ja juhtnõõrid peavad kesk-kohast välja tulema. Kõneledes ametkondade iseseisvusest peab ikkagi hästi järele mõtlema. Administratsiooni õige sisseseadmine on väga tähtis, see on niisama tähtis, nagu raudtee-ehitamise juures sihiajamine. Kui siht on õieti aetud, siis läheb kõik hästi ja kui administratsiooni põhimõtted õiged, siis on ka asutuse tegevus õige ja korralik.

K. Päts (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! See küsimus ei ole mitte niisugune, et siin oleks ainult tehnilise ja kaubandusliku küljega tegemist, vaid ka administratiiv küljega. Olgu tähendatud, et just administratiiv külje peale on meil sadamate suhtes tõesti väga vähe rõhku pandud. Mina tean ühe asutuse, kus mul tuleb isiklikult osa võtta, see on Tallinna börsikomitee, kus sellega tuleb palju tegemist teha. Vähemalt kolm neljandikku börsikomitee päevakorrast on sisaldanud küsimusi, mis puudutavad Tallinna sadama korraldust. Ma võin kindlasti öelda, et kui need küsimused ka edaspidi börsikomitee otsustada jääksid, siis võiks meriasjanduse peavalitsuse üle viia ühe või teise ministeeriumi alla. Kuid nii see vist tulevikus ei jää. Ei saa ka öelda, et need küsimused peaksid tulevikus ministeeriumi kantsleis ära otsustatama. Need on sagedasti väga keerulised küsimused, mis ainult väga vilunud kaubanduslikud tegelased otsustada võivad. Pean tähendama, et neid küsimusi vana traditsiooni põhjal otsustab börsikomitee. Tema ülesanded on nüüd lõppemas ja ta võib tegutseda veel ainult kui rahaturu korraldaja. Nüüd peaks üks asutus loodama, kes tõesti neid sadamaelu küsimusi otsustaks.

Kui hakata analüseerima seda, missugused on need küsimused, mis meriasjanduse peavalitsus otsustama peab, siis on üheltpoolt õige, et nende hulgas on väga paljud puht tehnilised küsimused, nagu sadamate ehi-

tused, tulitornide korraldamine jne. Teiselt poolt on õige, nagu härra Masik tähendas, et kaubanduslik osa selles asjas tingimata peab kuuluma kaubandus-tööstusministeeriumi alla. Kuid on olemas veel kolmas küsimus, see on administratsiooni küsimus meriasjandusse puutuvatel aladel. Ma tean maid, kus on loodud eriülesannetega omavalitsuse asutused sadamate tarvis, ja kus sadamad ei ole linnade, vaid on riigi omad. Nii on see kõigis vabasadamates, mis laevasõidu alal suure tähtsusega. Börsikomitee elab oma viimaseid päevi selles mõttes, nagu ta enne oli, nüüd on kaubandus-tööstuskoda loodud ja tema on avalikõiguslikku laadi. Seda tuleks arvesse võtta. Üldised kaubanduslikud korraldused puuduvad meil mitmel alal, ja nagu ma tähendasin, on peasjalikult merikaubanduse kombel ja korraldused ning terve rida teisigi korraldusi, mis nägemata on, mis aga kaubanduseilmas sagedasti väga keerulisi vahetordi esile toovad ja nende lahendamiseks ei võta senni valitsuse asutused osa. Meil on tarvis asutusi, mis saaksid seda küsimust otsustada, ja need asutused tulevad meil veel luua. Mina kaldun sinna poole, et meil tuleksid teatavad sadama omavalitsused luua, ja siis lõppude-lõpuks, kui nad tegutsema hakkaksid, et see sadamate administratsioon jääks keskasutuse kätte ülevaate ja kõrgema korraldamise mõttes.

Need üksikud küsimused tahavad üksteisest lahutada, siis pärast ära jaotada. Sellepärast arvan mina, et oleks enneaegne, ilma et meil kõigil see küsimus selgeks on saanud, katsuda Riigikogu viimastel päevadel seda küsimust kiirelt ära otsustada. Häda sellega vististi ei ole. Need asutused, kes tegutsevad, teevad seda endise traditsiooni põhjal edasi.

Meil on tingimata üks puudus, seda ei saa keegi salata. Sennikaua, kui see asutus teedeministeeriumi all on, ei ole meil orgaani, kes mere-kaubanduslikke seadusi ette valmistaks, sellekohaseid norme kavatses ja kaitseks. Teedeministeeriumi poolt seda loota ei ole, ja asjatundjaid ei ole ka meriasjanduse peavalitsuses. Kui meie võtame kõik seadused, mis meriasjandusse puutuvad, siis on teada, et need on sagedasti väljaspool riigiasutusi loodud. Erikomisjoni kutsutakse asjatundjad isikud kokku, kes töötavad seaduseelnõud välja. See ei ole aga loomulik. Iga tahes peaks ministeerium algataja olema ses asjas. Aga teedeministeerium ei või see algataja olla. Sellepärast seisab puudus selles, et need küsimused, mis meriasjanduses puht kaubanduslikku iseloomu on, keskasutuste poolt lahendamist ei leia, nii et merikau-

bandusseaduste uuendamine on täiesti vana-nenud. Härra Masik'ul on osalt õigus, et meriasjanduse peavalitsus ei võiks kuidagi viisi tulevikus teedeministeeriumi all olla. Teedeministeeriumis ei ole neid inimesi, kes võiksid merikaubandusseadust meil uuendada hakata. Siin on elemendid ühes asutuses koos, mis võimalik mitme asutuse alla viia. Puht ehitus- ja tehnilised elemendid võiks anda teedeministeeriumi alla, mis võiks muuta avalikkude ehituste ministeeriumiks. Kui aga meie anname meriasjandusega seotud kaubandusõiguse elemendid teedeministeeriumi alla, siis oleks asi enam-vähem korras. Sellepärast arvan mina, et see küsimus, mis väga mitmest elemendist koos seisab, tuleks enne analüseerida ja võib olla seda just sel ajal teha, kus meie oma ministeeriumid teataval viisil lõpukujule viime. Peale selle tuleb see asutus jaotada ja mõned osad tulevad sellest eraldada, aga nii ülepeaka seda teha küll ei saaks.

Kaubandus-tööstusminister E. Veberman: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Küsimus on niivõrd igakülgelt ja laialiselt valgustatud härrade eelkõnelejate poolt, eitavalt — endise kaubandus-tööstusministri härra Ipsberg'i poolt, kes selle asutuse teedeministeeriumi alla viis, ja jaatavalt meie parima meriasjanduse tuntja inseneer Masik'u poolt, kes asja nii põhjalikult ette kandis, et minul siin liigne oleks midagi korrata või midagi juurde lisada.

Mina tähendaksin ainult ühte, et meriasjanduse peavalitsuse ümberkorraldamise tarviduse, meriasjanduse peavalitsuse sisemise konstruktsiooni muutmise tarviduse vastu ei ole ükski kõneleja rääkinud, ja eriti ka mitte just viimane eelkõneleja, lugupeetud rkl. härra Päts. Kõik leiavad, et seal on tarvis ümberkorraldusi, arvatakse aga, et seda küsimust tuleb enne veel ette valmistada, analüseerida ja siis teha. Ka valitsus on arvamisel olnud, et siin tuleb korraldada. Kuid niikaua, kui ei ole otsustatud kõige tähtsam küsimus, mis suguse ministeeriumi alla see asutus kuuluma peab, niikaua ei ole ka teada, kes ja kuidas seda korraldama peaks. Kui arvatakse, et valitsusasutuse ümberkorraldamine võiks sündida sel teel, et küsimus antakse parlamendi komisjoni, siis ei ole see sugugi õige tee. Valitsusel oli julgust küsimuse lahendamisele asuda ja seda esitada parlamendile, olgu siis temal julgust ka otsekohe öelda, kas ta tahab seda nii või teisiti lahendada. Meil on tekkinud otse mingisugune komisjonide haigus ja komisjonide teel püütakse lahendada küsimusi, mis sinna

kuuluma ei peaks. Oleks kõige õigem praegu otsustada, kas seadus I lugemisel vastu võtta või tagasi lükata, aga komisjoni andmine oleks täiesti liigne ja asjatu küsimuse lahendamise viivitamine.

Juhataja **M. Juhkam**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **A. Jõeäär**: Lugupeetud härrad rahvasaadikud! Ma pean kõigepealt tähendama, et sarnane seaduseelnõude arutamise- ning töötamisviis, nagu see käesoleva seaduse arutamisel ilmsiks on tulnud tänasel koosolekul, loomulik ei ole. Riigikogu liikmed on vaielnud ligi kaks tundi ühe seaduseelnõu juures, ja on vaielnud õieti ühe ja sama rühma liikmed. (J. Tõnisson, rhv: Väga õige!) Mina arvan, et see küsimus on olnud niihästi Vabariigi Valitsuses kui ka Riigikogu rühmades arutamisel enne, kui ta Riigikogusse sattus, sest käesoleval juhtumisel on tegemist valitsuse poolt esitatud seaduseelnõuga. Kuid täiesti loomuvastane on, et ühe ja sama rühma liikmed omavahelised vaidlused Riigikogusse toovad. Mina arvan, et enne seda, kui Riigikogus nii palju vaielda, on vaja oma rühma esitajatega valitsuses läbi rääkida, ja kui Vabariigi Valitsus eelnõu juba kord on sedavõrd tarvilikuks pidanud, et seda esitada, ei peaks valitsuse rühma liikmetel selle arvustamiseks Riigikogus enam põhjust olema. Teiseks küsiksin: Mille jaoks on Riigikogu komisjonid valitud? Selle jaoks, et seaduseelnõu läbi arutataks, enne kui ta Riigikogusse tuleb. Ja mida tegid siis need härrad rühmade esitajad üldkomisjonis? Seaduseelnõu arutamisel üldkomisjonis olid ka selle rühma liikmed, kes täna siin selle seaduseelnõu vastu on rääkinud, samuti ka kõikide teiste rühmade liikmed, kes praegu valitsusest osa võtavad. (J. Tõnisson, rhv: Ega Teie sellest ometi erakonna küsimust taha teha?) Härra Tõnisson, võib olla et ehk panete ka Teie tähele, mis ma praegu siin kõnelen. Ma tähendan, et üldkomisjonis olid kõik rühmad selle seaduse vastuvõtmise poolt, ka rahvaerakond, ja seal keegi selle vastu ei vaielnud. (J. Tõnisson, rhv: See ei tee midagi, kui nad omavahel vaidlevad.) Rahvaerakonna liige härra Kornel peaks täna siin seda seaduseelnõu kaitsema, sest tema on selle aruandja. Arvan, et erakonnad oleksid pidanud oma rühma liikmetele juba varemalt teatama, missugust seisukohta neil komisjonis pooldada tuleb, nii et komisjonis need küsimused ära oleks võidud otsustada ja siin enam tarvis poleks olnud selle kallal kaks

tundi aega viita, pealegi praegu, kus Riigikogu tööaeg äärmiselt piiratud on. (J. Tõnisson, rhv: Teie lisate omalt poolt sellele kahele tunnile veel veerandtunni juurde.) On kokku seatud rutuliste seaduseelnõude nimekiri ja seal hulgas on ka palju neid, mis komisjonides kuude viisi on arutatud, ja neid ei ole võimalik päevakorda võtta, sellepärast oleks küll soovitav, et edaspidi sarnaste küsimustega, eriti praegu, kus väga kiire on, Riigikogu aega ei viidetaks. Mina olen ka sellel arvamisel, et praegu mingisuguse uue erikomisjoni valimine otstarbekohane ei ole, ja sellepärast peaks Riigikogu, kui ta leiab käesoleva eelnõu varajase olevat, selle tagasi lükkama, kui ta aga leiab, et see kohane on vastuvõtmiseks, siis võetagu see vastu, aga mingisugust erikomisjoni selleks valida ei ole praegusel korral kohane. Mina kui aruandja teen üldkomisjonini nimel ettepaneku, seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võtta.

Juhataja **M. Juhkam**: Rkl. Ipsberg'i poolt on tehtud ettepanek — seaduseelnõu erikomisjoni anda. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 18 häält, vastu — 16 häält, seega on ettepanek vastu võetud. (J. Tõnisson, rhv: Noh, nüüd on asi otsustatud! — Hüüded: Sedelitega!) Nõutakse sedelitega hääletamist — palun sedelid välja jagada. (J. Tõnisson, rhv: Siis läheb veel kaks ja pool tundi!) — (Jagatakse sedelid. Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt — 29 häält, vastu — 23, erapooletuid — 4, seega on ettepanek vastu võetud. Kuna Riigikogu koosolek üle 2 tunni on kestnud, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7.45 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 8.05 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Juhkam**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

5. Teadaandmine riikliku maatastavara loomiseks võrandatud maa- de eest tasumise seaduse seismapa- Juhataja **M. Juhkam**: Riigikogu koosolek kestab edasi. Enne päevakorra juurde asumist on mul Riigikogule kodukorra § 58. põhjal teatada, et Riigikogu juhatusel on tulnud järgmine kiri: „Põ-

neku nõudmise hiseaduse § 30. ja Riigi-
esitamise koh- kogu kodukorra § 58. põh-
ta. jal nõuame, et Riigikogu
poolt vastuvõetud riikliku
maatagavara loomiseks võõrandatud maade
eest tasumaksmise seadus jääks väljakuuluta-
mata kahe kuu kestes. Tallinnas, 5. märtsil
1926. a.“ Alla kirjutanud Riigikogu liikmed:
Tiks, Vomm, Eilman, Jõeäär, Schütz.

6. Kaitsevää- Riigikaitse komis-
teenistuse sea- joni aruandja **J. Hol-**
mus — I luge- **berg:** Lugupeetud rah-
misel. vasaadikud! Mina ei hakka
enam peatuma käesoleva

seaduse tähtsuse, tema rutulise iseloomu ja nende põhimõtete juures, mis teda nii kiireks teevad ja tarvilikuks veel käesoleval Riigikogu istungjärgul vastu võtta, selle peale vaatamata, et Riigikogul veel palju rutulise iseloomuga seadusi vastu on võtta. Käesoleva küsimuse üle on juba pikemalt räägitud, kui käesolev seadus päevakorda võtmisel oli. Selle kohta avaldasid oma arvamist endine sõjavägede ülemjuhataja kindral Laidoner, sõjaminister ja ka veel teised rahvaesitajad. Mina tahan nüüd peatuda selle seaduse põhimõttelise külje juures. Tahan öelda, et käesolev seadus on arutamisel olnud kahe Riigikogu kestuse ajal. Esimese Riigikogu ajal on sõjaministeerium juba selle kallal töötanud, ja nüüd suurte jõupingutustega jõudis riigikaitse komisjon nii kaugele, et pärast seda viimast vanematekogu koosolekut, kus ära määrati kõik kiire iseloomuga seadused, mis veel käesoleva Riigikogu ajal vastu tulevad võtta, et pärast seda vanematekogu koosolekut esitas selle seaduse Riigikogule. Kõigepealt ma tahaksin peatuda käesoleva seaduse ulatuse juures. Lugupeetud rahvaesitajad! Teie teate, et Eesti riik on oma väikese rahvaarvuga piiratud tagavaradega sõjapidamises, kusjuures sõjahädaoht meil palju suurem on, kui mõnel teisel palju paremas seisukorras oleval riigil. Sellepärast on ka meie põhiseadusesse vastav paragrahv sisse võetud, et riigikaitsest peavad osa võtma kõik kodanikud. Selle kohta on põhiseaduses § 78, kus on öeldud, et kõik kodanikud peavad osa võtma riigikaitsest. Nüüd tekib küsimus, kas selle põhimõtte järgi on arvesse võetud ka naisterahvad. Peab tähendama, et viimane sõda on näidanud, et naised võivad väga hästi sõjaajal kohustusi täita riigikaitse alal, kas töötades seljataga asuvates asutustes, sanitäarasutustes või jälle sõja jaoks töötavates erilistes asutustes. Kuid sõjaministeerium on käesoleva küsimuse lahendamise juures asunud sellele seisukohale, et käesoleva seaduse juures pole asutud selle

küsimuse lahendamisele, vaid on põhimõtte omaks võetud, et siia alla käivad kõik meeskodanikud. Sellest on erand tehtud ainult neile, kes tervislikult täiesti kõlbmatud on ja kellelt mingisugust kasu riigikaitsemise juures loota ei ole, ja teiseks need, kes kõigi õiguste kaotamisega on karistatud. Neid ka ei taheta võtta riigikaitseteenistusse, vaid neile tahetakse anda isesugused kohustused töö alal, ja töökohustus ongi meil sellepärast maksma pandud, mille poolest käesolev seaduseelnõu täiesti lahkuminev on endisest Vene sõjaväeteenistuse seadusest. Vene sõjaväeteenistuses alles viimase ilmasõja ajal pandi teatud kohustus maksma ainult vähem-kultuuriliste rahvuste juures, näiteks nomaadide juures, kes Siberis Uurali mägede taga elasid. Meie käesolev seadus aga paneb maksma töökohustusete karistatud isikute peale.

Nüüd tuleks järgmine küsimus, nimelt teenistuseaja pikkuse kohta. Meie teame, et see on üks põlevamatest küsimustest, kui on arutatud meie iga-aastast sõjaministeeriumi eelarvet või kui jälle on arutatud mõnda seaduseelnõu, mis puutub meie riigikaitse küsimusse. Praeguse valitsuse ja ka sõjaministeeriumi juhtivad jõud on sellele seisukohale asunud, et meie ei või lühendada tegeva teenistuse aega, mis praegu maksev on, nimelt 1½ aastat. See üldine teenistusekohustus kestaks meil 17 a. kunni 55 aastani. 38 aastat on iga mees kohustatud astuma kaitsevärke, kui seda nõuab meie riigikaitse. Ja see aeg 38 aastat oleks jaotatud järgmiselt: 3 aastat oleks iga meeskodanik kolmanda järgu reservväes, 1½ aastat tegevas teenistuses ja 3½ aastat käsutusväes, 20 aastat esimese ja teise järgu reservväes ja 10 aastat maakaitseväes. Peale selle on tähendatud, et kolmanda järgu reservvärke kuuluvad 17—20-aastased nooredmehed, see on, et igal ajal sõjajuhtumisel oleks nüüd olema teatud tagavarakaadrid, et neid võiks sisse kutsuda ja pärast ettevalmistust saata riigi kaitseks liinile. Peale selle kolmanda järgu reservvärke kuuluksid veel need isikud, kes 20—30 aastat vanad on ja mitmesugustel põhjustel ajapikendust on saanud, või jälle need meeskodanikud, kes mingisugustel põhjustel tegevas teenistuses ei ole olnud. Kõigepealt on tähendatud, et alalisesse kaitsevärke kuuluvad meil kõigepealt sissekutsutud nekruudid, kes õppusele on kutsutud, teiseks vabatahtlikud, kolmandaks üleajateenijad ja neljandaks ohvitserid, kes alaliselt kaitseväes teenivad, see on see alaline kaader, millest meil sõja korral peab välja kujunema terve sõjaegne riigikaitse korraldus, see on terve armee, kes aga rahuajal teatud rahuage

kaadri ja väljaõpetuse kaadri peab kujundama. Aga need kaadrid peavad nii kujundatud olema, et kõige lühema aja jaoks meie väeosi üle viia sõjaväe koosseisu.

Edasi peatuksin ma pikemalt selle juures, mispärast meil on määratud teenistusaeg 1½ aastat. Meil on teatud ringkondades selle küsimuse arutamise juures selle kohta eitavale seisukohale asunud ja on püütud selle läbi seda alla kriipsutada, et praegune teenistusaeg liiga pikk on, ja et seda teenistusaega võiks lühendada, mis omakorda meie igaaastaseid riigikaitse kulusid vähendaks. Kuid sarnasele teenistustasaja lühendamisele ei ole sõjaministerium võimalikuks leidnud asuda ja seda järgmistel põhjustel: 1) kui arvesse võtta meie kliimatilist seisukorda, et suur osa meie aastaajast väga raskendab õppuse läbiviimist ja ei ole noortel nekrutitel võimalik kõige intensiivsusega ennast õppustele pühendada, sest väljas külma vihmaga ja sajuga on see väga raske, 2) on meil vastavate kasarmute puudus, nii et kasarmutes ka ei saa teoreetilist õppust läbi viia, vaid need kasarmud on väga viletsad ja ei ole niisuguseid suuremaid ruume, kus riviõppust võiks läbi viia. Suurem osa inimesi elab üürikasarmutes ja isegi eramajades, näiteks Petserimaal, mis väga vilets on. Teiselt poolt on niihästi Lääne-Euroopa kui ka suur kommunistlik Venemaa selles asjas meist palju ette jõudnud: seal on sisse seatud sunduslik sõjaväe eelharjutus enne tegevasse teenistusse astumist. See on läbi viidud keskkoolide juures ja samuti ka algkoolide juures. Kui meie vaatame ja võrdleme teisi riike, kes võrdlemisi paremas seisukorras on kliima kui ka kasarmute poolest kui meie, siis peame alla kriipsutama, et seal ei ole teenistusaeg sugugi lühem. Näiteks Lätis, mis meist lõunapool asub, on teenistusaeg 18 kuud pikk. Prantsusmaal, mis tuntavalt meist lahku läheb, on teenistusaeg 18 kuud ja Poolas isegi pikem, nimelt on seal teenistusaeg 2 aastat.

Edasi läheksin ma järgmise küsimuse juurde ja nimelt: missuguses vanuses kutsutakse nooredmehed tegelikku teenistusse. Peab tähendama, et eelnõu järgi kutsutakse nooredmehed 20-ne aasta vanuselt teenistusse. Meie sõjaväejuhid on leidnud, et kõige kohasem oleks just selles vanuses kodanikke teenistusse kutsuda, sest siis on nad välja arenenud füüsiliselt ja suudaksid kanda sõjaväeteenistuse raskusi. Kui lükata teenistusaega edasi, siis võivad ilmsiks tulla niisugused asjaolud, et teenistusse kutsutataval on perekonnad tekkinud ja see mõjuks tuntavalt sõjaväe meeoleolu peale ja raskendaks õppuse läbiviimist. Kuid ehk küll seaduseelnõus on üles seatud põhi-

mõte, et teenistusaeg on poolteist aastat, siis on eelnõusse jäetud võimalus teatud korrektiivisid sisse viia Vabariigi Valitsusel ja sõjaministril. Nimelt on sõjaministril õigus jäetud teatud tehnilistes väeosades, lennu alal, merivägedes, sõjaväeteenistuse aega pikendada. Peale selle võib juhtuda, et õppust jõutakse lühema aja jooksul kui poolteist aastat läbi viia siis, kui seda meie üldolud lubavad ja kulude kokkuhoidmise mõttes on lubatud kuuekuuline puhkuseaeg teatud väeosadele. Peale selle aga Vabariigi Valitsuse otsusega õigus antud varem teenistusest vabastada.

Edasi on ette nähtud nekrutite teenistuse kutsumine kaks korda aastas: 15.—30.-da märtsini ja 15.—30. septembrini ja teenistuse alguseks loetakse esimestel 10. aprill ja teistel — 10. oktoober. Sarnase kahekordse sissekutsumise põhjuseks oli see, et esiteks meie sõjaväe kaader oleks ühetasane, et väeosad oleksid ühtlases koosseisus, ja et väljaõpetatud meestele võimalus anda sügisestest manöövritest osa võtta. Muudu tuleks välja, et üks aastakäik saaks manöövritest osa võtta ja teine mitte.

Edasi on ette nähtud sõjaväe koosseisudes vabatahtlikud, need, kes soovivad enne 20 aasta vanust oma aega ära teenima tulla, kui nad füüsiliselt küllalt välja arenenud. Ja nimelt sel põhjusel, et need, kes on teatud kooli lõpetanud, enne kui nad tegelikult oma elukutse juurde asuvad, enne kui nad oma elu hakkavad sisse seadma, et neil enne 20 aastat oleks võimalus oma väeteenistuse kohustus ära täita.

Peale selle on veel ette nähtud üleajateenijad. Meie teame, et poolteise aasta jooksul ei saa meie kasvatada häid allohvitseri. Peab tähendama, et meie seisukorra juures just allohvitseri kaadrist tuntavalt ära ripub noorõdurite hea väljaõpetamine.

Peale selle on ette nähtud tagavaraväe ohvitserid, nimelt ära tundes ja teades, et meil on tarvis suuremat ohvitseride kaadrit, ja et sõja puhul saavad tuntavad kaotused olema, siis on ette nähtud, et need, kes vastava hariduse saavad, ja kui need sõjaväeteenistusse kutsutakse, siis neile antakse vastav eriline haridus sõjaväe alal ja neid ülendatakse tagavaraväe lipnikkudeks.

Edasi järgneks peale tegeva teenistuse käsutusvägi, see oleks meie alaline reservvägi, mis täiesti uudis on, võrreldes meie endise sõjaväe korraldusega. Seda käsutusväge, kui seda riigikaitse huvid nõuavad, ja kui selleks tarvidus on, on sõjaministril õigus oma käsukirjaga kokku kutsuda. Pärast 3½ aastast teenistusaega arvatakse meeskodanik esimese järgu reservväkke, mis kestab 22. aastast

peale kunni 45 aastani. Peale selle oleks veel teisejärgu reservvägi, 30—45 aastani, meeskodanikud, kes mingisugustel põhjustel tegevas teenistuses teeninud ei ole. Ja kolmandajärgu reservvägi, 17—30 aastani, meeskodanikud, kes samuti ei ole mingisugustel põhjustel sõjaväes teeninud. Ja kõige lõpuks oleks veel maakaitseväge, 45—50 aastani, meeskodanikud, kes sõjaajal liini seljataga teenistuses.

Meie teame, et praegune sõjaväe tehnika teeb edusamme, ja need inimesed, kes kord sõjaväes teeninud, isäranis tagavara- ja reservohvitserid, niisamuti ka allohvitserid, neile on teatud täiendust tarvis. Selleks on ette nähtud võimalus teatud aastate jooksul kordamisõppused ohvitseridele ja allohvitseridele. Selleks on sõjaministrile antud õigus sisse kutsuda teatud arv reservohvitserisid ühes allohvitseridega kordamisõppuseks, niihästi teoreetiliseks kui ka praktiliseks, kus võetakse läbi tarvilikud sõjaväeteadmised. Kõigepealt olgu siis veel tähendatud, et on võimalus ette nähtud ajapikendust anda. Siin on riigikaitse komisjon põhimõtteliku otsuse teinud, et enam ajapikendust ei anta kõrgemas koolis ehk ülikoolis hariduse jätkamiseks. Ajapikendus on ette nähtud ainult keskkooli hariduse lõpetamiseks. Siia maale oli maksev, samuti on ka valitsuse eelnõus ette nähtud, et kui keegi enne keskkooli on lõpetanud, kui ta 20 aastat vanaks sai, siis võis ta 28—30 aastani ajapikendust saada, kui ta enne sõjaväekohustuse täitmist ülikooli oli astunud, et oma õppimist ülikoolis lõpetada. Riigikaitse komisjon leidis, et see meie olude juures küllalt otstarbekohane ei ole, et noortemeestele, kes ülikoolis õpivad, sõjaväeteenistuse ajapikendust antakse. Komisjon asus seisukohale, et kes keskkooli lõpetanud, see peab kas vabatahtlikult asuma oma sõjaväeteenistuse kohuste täitmisele, või kui ta ülikooli on sisse astunud, siis peab tema 20-aastaseks saamisel kohe ülikoolis õppimise katkestama ja asuma sõjaväeteenistuse kohustuse täitmisele. Motiivid selle otsuse juures olid järgmised: Meil ei ole mingit põhjust vahet teha nende noortemeeste vahel, kellel pole olnud võimalik oma vaesuse ja muudel põhjustel ülikooli või kõrgemasse asutusse astuda. Peab tähendama, et see suur arv mehi, mis meil ülikoolis on, kui nad täiesti välja õppinud on, väga suurt kasu võivad tuua meie riigikaitsele, kui nad tõesti teatud ettevalmistuse on saanud ja neid ei pruugi algusest peale õpetama hakata. Leiti veel üks kõrvaline motiiv. Nimelt mõjuks see väga hästi meie noorsoo peale, kes keskkoolis kaunis lõdvaks on läinud, et nad sõjaväeteenistuses teatud kasvatusse saaksid,

ja võib olla läheb neil siis õppimine pärast kergemini ülikoolis, ning riik ei pruugi nii palju ligi maksta ja kulusid kanda, ka vaneamatel oleks kergem neid koolitada. Peale selle tuleb tähendada väga suure põhimõtteliku küsimuse peale, mille üle komisjonis väga palju vaieldi. See on küsimus nende kitsenduste kohta, mis tehakse meeskodanikkudele sõjaväeteenistuse ajal. Kõigepealt olgu tähendatud, et eelnõu seab teatud piiri ette, kui palju võivad sõjaväes teenivad isikud, kui ka ohvitserid, osa võtta meie poliitilisest elust ja partei elust. Riigikaitse komisjon asus järgmisele seisukohale: Meie sõjavägi peab seisma väljaspool parteilist võitlust ja väljaspool aktiivset poliitikat, tema peab kasutada olema iga partei valitsuse käes ja ei tohi seista teenistuses ühe või teise partei juures. Sellelt seisukohalt välja minnes keelab käesolev seadus ära ohvitseridele ja sõjaväeteenistuses seisvatele isikutele aktiivselt osa võtta partei-poliitilisest võitlusest, neil on keelatud partei kasuks kihutustööd teha. Valimisõigust ei leitud otstarbekohaseks neilt ära võtta, nagu see teistes riikides on tehtud. See õigus on neile jäetud, aga selle juures ei tohi nad agitatsiooni teha ühe või teise partei kasuks. Kui nad on kuskil parteis aktiivseks tegelaseks, kas juhtivas või kontroleerivas organisatsioonis, siis peaksid nad sealt sõjaväeteenistusse astumisel välja astuma, samuti ei tohi nad ühe või teise partei nimekirjas kandideerida. Selle küsimuse üle vaieldi pikalt ja laialt, kuid komisjoni enamused leidis selle otstarbekohase olevat ja asus oma enamuses sarnasele seisukohale. Siis olgu tähendatud, et ajapikenduse andmine on ette nähtud teatud kategooriale riigi ja omavalitsuse teenistuses seisvatele isikutele mobilisatsiooni puhul. See võiks mobilisatsiooni puhul isegi hädaohlikuks saada, kui kõik riigi ja omavalitsuse ametnikud niisugustest asutustest, kes mobilisatsiooni teostavad, tegelikku teenistusse kutsutaks. Võib väga kergesti juhtuda, et asutused oma juhtivatest jõududest kui ka puhttehnilistest abijõududest ilma jäävad, see võiks mobilisatsiooni läbi viimist takistada või koguni ta võimatuks teha. Neile ametnikkudele võiks ajapikendust anda sennikaua, kunni vastava ressoori või ministeeriumi juht kokkuleppele on jõudnud vastava asutusega ajapikenduse lõpetamise kohta. Nende ametnikkude asemele võiks kutsuda haavatud isikuid. Peale selle on uus põhimõte sisse võetud, et riigiasutuse teenistusse ei või võtta isikut, kes tegeliku sõjaväeteenistuse kohuseid täitnud ei ole. Enne kui noormees tahab ametisse astuda riigiasutusse, kas ametnikuna või vabapalgalisena,

mis uue riigiteenistuse seaduse järgi ette nähtud, peab tema oma sõjaväekohustused täitma. Käesoleva seaduseelnõu kokkuseadjad arvasid, et sel põhjusel avaneks võimalus mitte nii noorelt inimesi riigiteenistusse võtta enne, kui temal üldkohustused täidetud ei ole. Muidu võiks siin teatud privilegeritud klass tekkida, kes kuidagi viisi mõistavad sõjaväeteenistusest mööda hiilida, mis aga sõja puhul väga halb on ja meie frondi ning liini sõdurite meeoleolu peale halvasti mõjub. Sellepärast on niisugune klausel või kitsendus sisse võetud. (J. Vain, stp: See maksab Masik'u kohta kõigepealt!) Ma ei tea, kelle kohta ta maksab, ma tean aga, et ta kõikide kohta on mõeldud.

Lõpuks pean ma tähendama veel selle peale, ehk ma küll mööda minnes juba tähendasin, et enne, kui kedagi tegevasse väkke kutsutakse, tal eelkasvatuslik või sõjaväeline haridus peaks olema. Muidugi olid selle kohta pikemad vaidlused, kuid selle põhimõtteliku küsimuse juures ei peatu ma pikemalt, sest kui siin vaidlused selle kohta tekivad, mida võis märgata juba riigikaitse komisjonis, annab lugupeetud Riigikogu liikmetele endine kindralstaabi ülem ja praegune sõjavägede staabi ülem seletust, kes seda asja palju paremini tunneb, kui mina seda teile suudaksin anda.

Edasi on mobilisatsiooni puhul kodanikkudele peale pandud kohustus, et kui kedagi mobilisatsiooni puhul kutsutakse sõjaväkke, peab tal teatud määral toiduaineid kaasas olema ja ka riided ning jalanõud, mis vastu peaksid vähemalt kolme kuu jooksul, sest meie oma väikese kaadri juures ei saa tagavarasid pidada, vaid neid peab alati juurde muretsema. Et meie kaader väikene on, võiks mobilisatsiooni juhtumiseni üks osa tagavarast ära kõduneda, sest ei ole võimalik toiduaineid suurel määral tagavaraks hoida. Sõjaministerium on leidnud, et sel teel saaksime esimestest raskustest üle.

See oleks lühidalt kokku võetud, mis käesoleva seaduseelnõu juures maksma on pandud.

Käesoleva seaduseelnõu teine osa on puhttehniline, mis annab juhust selle kohta, kuidas mobilisatsiooni läbi viia, kuidas sõjaväekohuslikke inimesi arvestada jne., mille juures, ma arvan, ei ole põhjust pikemalt peatuda. Komisjoni nimel teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

J. Vain (stp): Väga austatud Riigikogu liikmed! Riigikaitse seadus on üks suurematest ja sellepärast peab tõsiselt kahetsema, et tema arutamine natuke tõtates olema saab. Aga et siin tõtatakse, peab eeldama sellest,

et Riigikogu oma lõpupäevadeni on jõudnud, ja tööd veel võrdlemisi küllalt. Mina ei mõtle sõna võttes asuda seaduse läbivaatamisele ja ei pea seda tarvilikuks, sest on iseenesest mõistetav, et Eesti riigil oleks kõige parem, kui meil kõikidel aladel seadused maksaksid ja mitte ei jääks valitsusel enesel, eestkätt üksikutel ministritel ja tema asutustel omapead teha. See oleks sellepärast parem, et ministritel võivad olla ja ongi igal ühel omad arvamised, ja asutus, milles alati teatud küsimusi arutatakse, ei saa kunagi kindel ja stabiilne olla oma tegevuses. See on üldse sellekohase seaduse tarvilikkuse kohta.

Mis aga puutub sellesse, kuidas riigikaitse komisjon seda küsimust lahendada tahab, siis on mul mulje, et riigikaitse komisjon vahest kas oma enamuses on olnud nendest inimestest koos, kes kauemat aega sõjaväes teeninud, või kui seda mitte, siis kes vähemalt kauemat aega töötanud puht elukutseliste sõjaväelaste kaasabil ja kes ei ole tsiviilnimete tundemärke, muude seadusandjate tundemärke selle seaduse juurde pannud. Mina käsitaksin sellest seisukohast välja minnes mõnda üksikut põhimõtet, mida käesolev seaduseelnõu meile uuendustena ette toob.

Üks niisugustest põhimõtetest on sõjaväeliste harjutuste kooli viimine. See ei ole mitte igalpool ja alati uus, vaid seda on tehtud väga paljudes maades. Ma ei eksi vist, kui tähendan, et härra sõjaminister tuleb ja ütleb, et praegu ühes meie naabermaades, nimelt ühe meie suurema naabri juures, see kaugele viidud on. Kuid peab ütleva, et mis ühes või teises riigis tehtud, ei tarvitse siin heaks kiidetud saada, vaid sellejuures võib siiski arvustava pilguga peatuda ja võib üht kui teist asja eitada. Sõjaväeline harjutus on koolidesse viidud peaaesjalikult pärast kaotusi sõdades. Nii nägime veel väga hilises minevikus, nimelt Vene-Jaapani sõja järele, kus Venemaal moodi läksid „poteshnõje bataljonõ“ või kuidas neid Eesti keeles nimetati „mängupataljonid“. Nende mängupataljonide kohta on väga paljud sõjaväelased tähendanud, et oleks väga ekslik, kui meie noortele kodanikkudele arvamine sisse istutatakse, et sõjaväeteenistus midagi mängutaolist on. (Aruandja J. Holberg: On ka sõjaväe mäng.) On küll; Inglismaal on üks kentsakas mäng, aga seda ei õpetata kuskil; nõnda et kõiki mängusid ei saa heaks kiita.

Vanemad sõjaväelased on asunud seisukohale, et sõjaväelise õpetuse kui mängu peale vaadata on ekslik. Ei ole aga ükskõik, misuguseid vaateid koolid inimesesse istutavad ja arendavad. Teine võimalus oleks sõjaväelisi harjutusi koolis väga tõsiselt võtta ja

lapsi õpetama hakata kõigil aladel, niipalju kui nende käelihaksed võimaldavad, isegi pussiharjutusi. Käesoleva seaduse § 6. peaks olema see alus, mille järgi seda õpetust antakse. Meie loeme § 6-st: „Kõikides riigi-, omavalitsuste- ja eraõppeasutustes õppivad kodanikud kuuluvad õppeasutuses viibimise aja jooksul kunni alalise kaitsevække sunduslikku aega ära teenima astumiseni sõjalisele kasvatusetele ja õpetusele“. Rohkem ei ole selle kohta öeldud, missugune see sõjaväeline kasvatus olema saab? (Aruandja J. Holberg: Lugege edasi.) Lause teine pool räägib: „Määrused, mille järgi seda kasvatust ja õpetust antakse ja kontroleeritakse, töötab välja sõjaminister kokkuleppel haridusministriga ja kinnitab Vabariigi Valitsus. Sõjaministeerium kontroleerib selle tegevuse ja kasvatusete tegelikku läbiviimist“. Sellega on siis haridusministril, kui hariduspoliitika eest vastutajal ja kui inimesel, kes seda küsimust peab tõsisemalt võtma ja sügavamalt tundma, kui seda sõjaministrilt tarvitseb nõuda, võrdlemisi vähe öelda. Tema on üks murdarv valitsuses, tema on üks kümnendik või ühe-teistkümnendik valitsusest, selle järele, kuidas valitsuse koosseis kunagi on, ja nii võidakse need määrused vastu võtta sarnastena, mis haridusministri arvamisele pooleksi ei vasta. (Aruandja J. Holberg: Siin on kokkuleppel haridusministriga.) See on hea, et kokkuleppel; aga teine küsimus siinjuures on tähtsam, nimelt: sõjaministeerium kontroleerib selle õpetuse ja kasvatusete tegelikku läbiviimist. Kuid selle juurde tuleme pärast. Oletame siis, et sellel kokkuleppel haridusminister saab kaitsema oma seisukohti ihu ja hingega, ja et ta tõepoolest kooli sisse tungida suudab, kuid igapähe ma seda ka ei julge loota, ja missugune võib siis see sõjaväeline harjutus koolis olla, kui ta peab kõike seda olema, mis sõdurile kasarmus õpetatakse. Sarnasena mõjuks ta lastekasvatuse peale toorestavalt. Ma pean tähendama, et kõigeparem sõdur on see, kes vaenlasele pussitiku sama külmusega kõhtu võib lüüa, nagu kingissepp saapatiku saapa sisse. Ja kui niisugustest sõduritest rood kellelegi roodu-ülemale kätte antakse, siis on ta väga õnnelik inimene. Kui luuletuste lugejaid ja õrnakesi noorimehi roodu antakse, siis ei ole see roodu-ülemale õnneks. (Aruandja J. Holberg: Kooliõpetajad ka.) Ja kooliõpetajad on ka halb materjal, ohvitserina on ta kesk-pärane aga sõdurina väga halb. Sellepärast siis kui nüüd päris sõjaväelise kasvatusesega seda õpetada, mida sõda inimeselt nõuab, siis kasvataksime inimesi, kes lahingu asemel rahuajal pussiga võib teisele inimesele kõhtu

lüüa. Ma pean tähendama, et soomesugu rahvastele ei tarvitse pussiharjutusi mitte õpetada. Need on väga külmaverelised inimesed, ja Soome jaanipäeva väljasõitudel on tingimata igal saarel kümnekond inimesi ära pussitatud. (Aruandja J. Holberg: Soomlased vähem, ungarlased rohkem.) Härra aruandja tähendab, et ungarlastel seda rohkem on, minul ei ole statistikat selle kohta, kuid see tõendab veel ainult, et soomesugu rahvastele pussikunsti õpetada ei tarvitse. Neist võib väga häid sõdureid saada. Ja kui meie mehed Vene sõjaväes eestkätt varahoidjatena, kirjutajatena ja tööroodu meestena teenisid, siis ei läinud nad sinna mitte sellepärast, et nad sõjariista kartsid, vaid sellepärast, et nad hoidsid oma nahka. Nii ei ole nii väga suurt tarvidust koolis selle tikukunsti õpetuse järgi.

Oleks ekslik arvata, et mina algusest peale lõpuni sõjaväelise iseloomuga harjutuste kooli- viimise vastu vaidlen. Tähendan vaid, et meie peame sinnapoole püüdma, et sõjaväeteenistuse aega lühendataks. Meie sõjaministeeriumi eelarvet on kärbitud võrdlemisi küllalt, aga ta on siiski võrreldes teiste väljaminekutega riigis nii suur, et seda kärbitud eelarvet meie riik kaua kanda ei suuda. Kui aga teenistust kaitseväs lühendada, siis on loomulik, et sinna tuleksid inimesed, keda ei peaks eestkätt viima sauna ja siis juuksepügamisele; selleks aitaks küllalt, kui tulijad välimuse poolest siledad oleksid ja sirgelt käia, pöörata oskaksid ja mitte suu lahti vaatama ei jääks, kui midagi öeldakse. Järelikult on meil tarvis, et kui inimene sõjaväkke tuleb, ta oma mõistuse poolest tarvilikult arenenud ja ka füüsiliselt maha jäänud ei oleks. Minul ei ole selle vastu midagi, kui meie sõjaministeerium ja riigikaitse komisjon asuksid seiskohal, et need õpetused võivad minna kunni pussiharjutusteni. Kui see nii oleks, siis seda toorestavat mõju koolis karta ei tarvitseks; ja kui tõepoolest sõdur tulles sõjaväkke, oleks poolest saadik ettevalmistatud kõigist nendest õppustest kunni pussiharjutusteni, siis oleks ka suur tükk tööd ära tehtud. Et sõjaministeerium meie koole sel alal revideeriks, seda ei saa lubada. On raske enesele ette kujutada, kuidas ta seda üldse teostab; aga kui tema seda nii või teisiti teeb, kuivõrd see otstarbekohane on. Meie kool saab juurde sellega teise koolinõuniku. Sennijani ei ole meil võimalik ega tarvilik olnud peale praeguse koolinõuniku veel kedagi teist või kolmandat kooli revideerima panna. (Aruandja J. Holberg: Arst revideerib tervist.) Kojamees pühib põrandat ka; aga et see tervise revideerimine kasvatusliku tegevusega seotud oleks, see on väga küsitav. Ja kui arst koolis

käib, siis ei tee ta mitte ettekirjutusi koolilastele kui niisugustele, vaid temale saab sellest küllalt, kui ta ära näeb ja õpetajale või koolinõunikule tarvilikku nõu annab. Seaksin üles küsimuse, kelle kaudu sõjaministeerium meie koole revideerida tahab. Teeb ta seda tegelikult kaitseväeteenistuses olevate ohvitseride läbi või allohvitseride läbi, kes vahest isegi väljaspool aktiivteenistust seisavad, siis peab küsimuse üles seadma: on need inimesed ühtlasi ka koolimehed? Täitsa õigus on, et isegi allohvitser peab teatud määral õpetaja olema, et oma kasvatusel ja õpetusel olevaid inimesi heade tagajärgedega õpetada, samuti on ju tarvis, et ohvitser kasvataja oleks; aga kui palju sellel alal on kätte saadud, sellest ärge praegu rääkigem; meie peame aga tähendama, et roodus omandatud kogemused igatahes mitte laste õpetamiseks ja kasvatamiseks kohased ei ole. Iseasi on tegemist teha 20-aastase nooremehega ja teine asi on, kui käes on 8-aastane laps. Sellega siis peaks arvama, et sõjaministeerium selleks kas iga maakonna kohta, nagu meil senni on koolinõunikud, ette valmistas inimesed, kes vilunud ja kogeenud on psühholoogilistes ja pedagoogilistes küsimustes. Sellest aga seadus midagi ei ütle. Näib minule, et sarnane seaduse paragrahv, mis jätab võimaluse seadust nii või teisiti tarvitada, Riigikogu rahuldada ei tohi, tema peaks siin üles seadma nõudmised, kuidas sõjaväelist õpetust koolides tuleks anda ja ei tohiks seda asja mitte sõjaministeeriumi kätte jätta, teades et sõjaministeeriumi kasutada ei ole mitte pedagoogiliste kogemustega inimesi sel määral, mida nõuab laste õpetamine koolis.

Teine küsimus, mida mina puudutada tahan, on käsitatud § 8. „Riigi- ja omavalitsuse— asutustesse ei või määrata neid täisealisi kodanikke, kes ei ole sundusliku tegeliku kaitseväeteenistuse kohuseid täitnud, või nendest seaduslikul alusel vabastatud“. Noh, kui seda viimast poolt vähemalt ei oleks olnud, siis saaks veel asjast aru. Antakse seadus välja, millega piiratakse kodaniku õigusi. (Vahelhüüe aruandja J. Holberg'i poolt.) Härra Holberg on riigikaitse komisjoni liige, on kõigist nendest läbirääkimistest, mis seal peeti, osa võtnud. On täiesti võimalik, et tema paremini aru saab nendest paragrahvidest, kui mina. Aga mõnest asjast ja mõnest paragrahvist saan ka mina paremini aru, kui sellest paragrahvist siin. Härra aruandja muidugi juhib siis mind selles asjas, ja ma olen talle väga tänulik. Õppimine ei tee kunagi kellelegi paha. Vabastate inimese seaduslikul alusel kaitseväeteenistusest, ja et teda vabastati, ei või teda riigi- ja omavalit-

suste asutustesse teenistusesse määrata. Kas oli tarvis siis seadusevastaselt vabastada? Või oli tarvis jätta vabastamata, olgugi, et seadus seda ette nägi?

„§ 8. Riigi- ja omavalitsuse asutustesse ei või määrata neid täisealisi kodanikke, kes ei ole sundusliku tegeliku kaitseväeteenistuse kohuseid täitnud või nendest seaduslikul alusel vabastatud.“

Härra aruandja, kui Teil komisjonis on vastu võetud „või ei ole“, siis pange ka see sinna sisse ja ma käsitan seda ka nii. (Vahelhüüe J. Hünerson'i, põl poolt.) Härra Hünerson loeb ka seda, mis seaduses ei ole, aga mina ei loe sealt seda välja. Kui härra aruandja arvab, et siin seaduse teksti lõpuliku korraldamise juures mõni viga või midagi muud on juhtunud, siis parandatagu seda. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Teie peas on neid vigu rohkem! Noh, seletage ära, ma ootan. Kas tuleb midagi? Härra Bauer, Teie olete ka keeletundja inimene ja vaatame, mida Teie sealt loete. (H. Bauer, krst: Ühte loogika komisjoni see paragrahv tagasi anda!) Ma võiksin sellega leppida, kui see paragrahv komisjoni antakse ja siis „ühest loogika“ komisjonist tagasi tulles temast midagi loogilist saaks. (A. Anderkopp, tõe: Huvitav, keda sinna komisjoni küll valitakse!) Sinna ma minna ei taha. (Aruandja J. Holberg: Võib olla, et keeleliselt on ehk raske aru saada.) Teie, härra Holberg, loete siit välja „või ei ole seaduseandlikul alusel vabastatud“. (Aruandja J. Holberg: Mina loen, et „ei ole“ käib teise lause kohta.) Kas ta mitte järgmise paragrahvi kohta ei käi? Teie lisalause on positiivne, aga teie ütlete, et ta on negatiivne. Kui see nii on, siis kirjutage sinna vahele, siis ma loen teda ka.

Kui Teie tahate sinna vahele võtta „või ei ole seaduslikul alusel vabastatud“, siis see käsitab ainult vist väejooksikuid või välja- maale jooksnud inimesi. Sellega ollakse nõus, et kui ta riigi piiridesse tagasi tuleb, olgu ta siis kas või 45 aastat vana, pannakse ta kaitseväeteenistusse. See on ometi loomulik, kirjutage siis ometi nii moodi, ja mul ei ole selle vastu midagi.

Mis puutub meie sõjaväelaste erapoole- tusse parteilises elus, selle juures võib väga kahelda. On täitsa arusaadav, et inimene, olles politseiteenistuses, olles sõjaväes, ei saa vahet teha ühe või teise partei liikmete sekka kuuluva inimese pärast, sellepärast et see sinna kuulub, vaid ta peab asju ühesuguse erapoole- tusega ajama ja olles sõjaväeteenistuses, peab ükskõik missuguse partei valitsust kuu- lama. Kui meie tagasi läheme lähemasse

minevikku, nimelt Asutava Kogu päevisse, siis oli sama politiseerimist sõjamineisteriumis õige palju, ja kui sõjamineisterium sellele arusaamisele on jõudnud, et eestkätt kõrgem ohvitserkond väga parteiline olla ei tarvitseks, siis on see tervitatav. Kuid ma seaksin küsimuse üles — on siis väljaspool parteisid ka poliitikat? (Sõjamineister J. Soots: Meil on Riigikogu liikmeid väljaspool parteid.) Arvate, et nad poliitikat teevad? Iga 30. kuupäeval võtavad palga välja. Poliitika ei ole asi, mida võib igapäev ümber otsustada, sellel on kaugelenägelikud sihid, mille teostamiseks on tarvis kestva tööd; neist arusaamiseks on tarvis rahva seas tööd teha ja väljaspool poliitilist parteid võib enesele vaevalt poliitikat ette kujutada ja sellepärast näib, et... (Aruandja J. Holberg: Suured ajalehed.) Näiteks „Päevaleht“. (O. Strandman, tõer: Suured poliitikadid on hariulikult väljaspool parteisid olnud!) See on siis mitteparteiline poliitika.

Iseasi on see, kas nüüd keegi aktiivselt poliitikale andub või mitte. Mulle näib, et aktiivne, elukutseline poliitikategemine ei jäta võimalust teisel alal oma suuremat osa tööjõudu ära anda, vaid poliitikategemine nõuab küllalt vaimlist ja füüsilist jõudu, ja sellepärast on loomulik, et kes tahab poliitika alal töötada, see läheb poliitika alale ja kes jääb sõjaväkke, see jäägu sinna. Neid kahte ala ei saa loomulikult segada. Kui aga tahtakse seda läbi viia, siis oleks tarvis siin veidi selgust. Ma näiteks küsiks in härra aruandjalt, kas niisugune organisatsioon, nagu kristlik noortemeeste selts on poliitiline või ei ole. (Vahelhüüe: Ei ole!) Nagu kristlik erakondi poliitiline ei ole, vaid ta on „politiiline“. (H. Bauer, krst: Isegi aktsent mängib osa.)

§ 31. p. b räägib: nendele on keelatud igasuguste poliitiliste erakondade, ühingute ja rühmituste juhtivate ja kontroleerivate organide liige olla ja aktiivselt osa võtta poliitilistest miitingutest, koosolekutest ja kihutus-tööst. Siis võidakse seletuskirjast leida, kuidas aruandja või komisjon, kes seletuskirja kokku seadnud, seda ise mõistab. Seletuskirjas öeldakse: § 6. muudetakse nõnda, et sõjaväelisele õppusele ja kasvatusel kuuluvad ainult need meeskodanikud enne sunduslikku aega kaitseväge teenima astumist, kes õppeasutustes viibivad, olgu see kõrgemas kutse- või keskkoolides. (Vahelhüüe aruandja J. Holberg'i poolt.) Ma olen seda lugenud ja alla kriipsutanud, igal on oma arusaamine asjast: minul lugesid ja härra Holberg'il redigeerides. (Aruandja J. Holberg: Ma ei ole keeletark, seda ma

tunnistan.) Komisjon leidis, et sõjaväelastele ei tohiks keelatud olla ühe või teise poliitilise organisatsiooni poolehoidjaks olla, kuid aktiivselt sarnasest ühingust või parteist osa võtta ükski tegevas väes teenija ei tohi, samuti ei ole sünnis, et sõjaväelased poliitilistel koosolekutel ja miitingutel üles astuksid sõna võttes ja kõnesid pidades. See oleks siin moraal. „Samuti ei võiks nad ka kandideerida Riigikogu või omavalitsuse eistungude valimistel.“ See on rohkem takti küsimus, kuidas keegi talitab. Tähendab, inimene võib olla poliitilise partei, seltsi, rühmituse liige, ei tohi seal aga aktiivselt üles astuda. Siis kui kvoorumis tarvis on, peab ta koosolekule minema. Sõnavõtmise võimaluse juures tuleks juba kahelda ja ettepanekute tegemine, — see oleks juba aktiivsus! Tähendab, ettepanekut ei tohi sõjaväelane partei koosolekul teha. Hääletamise juures võib kahelda, sest see on ka osalt aktiivne! (Aruandja J. Holberg: Vaadake, härra Vain, kui see sisse võetud, siis on see teatavaks korrektiiviks.) Noh, aga teie vist olete selle korrektiivi sõjamineistrile seletuskirjas ja vastavas paragrahvis andnud. Vaevalt võib loota, et see vaga soov kuskil ka midagi annab. Kui kaitseväelastele öeldud on, et nad oma tööjõu peavad riigikaitse teenistusse andma, siis on täitsa loomulik, et nad teistest aladest aktiivselt osa võtta ei saa. (Vahelhüüe K. Päts'i, põl poolt.) Kui see nii on, siis lubatagu neile ometi peakoosolekutel ka ettepanekuid teha. (K. Ipsberg, põl: Teeme sellekohase paranduse.) See on teine asi. Nüüd on meil tegemist sellega, et üks võib aktiivne olla, sest see on äranägemise küsimus, aga kui tahetakse, siis võib teisele varba peale astuda. See on selle paragrahvi tagajärg. (Vahelhüüe aruandja J. Holberg'i poolt.) Siis on see paragrahv väga halvasti redigeeritud. Kui tahetakse, et sõjaväelastest keegi aktiivne üldse olla ei tohi, siis viidagu meie kaitseväes niisugune põhimõte läbi, mis omal ajal Vene sandarmeeria kohta maksev oli, et keegi ei tohtinud seltskonda minna, vaid pidi täiesti eraldi elama, sest seltskonnal oli oma mõju. Eraldatagu ka meie kaitseväelased seltskonnast ära! Siis on selle paragrahvi mõte arusaadav. Minule aga näib, et meie kaitseväeteenistus ei tohi tuua mingisugust rahvast eraldumist kaasa, vaid see on rahvaga üks: kus inimesed igapäev riigikaitse teenistuses on, kuna see kohustus tegelikult teiste peal samuti lasub, kui meil tarvis on sõjariistu kätte võtta. Ja järelikult peaks arvama, et kui meie kõik ei tarvitseks mõtlejad olla... (Aruandja J. Holberg: Sõjaaegne riigikaitse ja rahu-

aja riigikorra kaitse on ikka kaks ise-
asja.) See on selle järgi, kuidas keegi tahab
aru saada.

Minule näib sellepärast, et teatavad küsi-
mused on küll ülesse võetud, kuid neid ei ole
arendatud lõpuni, nad on lahtiseks jäänud
määruste, seletuste ja äranägemiste jaoks.
Seega on sellel seadusel teatud puudused.
Kuid mina usun, et need puudused nii suured
ei ole, et neid Riigikogu koosolekul parandada
ei võiks, ja sellepärast ei ole ka takistust sea-
duseelnõu I lugemisel vastuvõtmiseks.

Juhataja **M. Juhkam:** Lõpusõna on
aruandjal.

Aruandja **J. Holberg:** Ma peatuksin
ainult mõne üksiku küsimuse juures vastates
härra Vain'ile. Rkl. härra Vain ütles, et
seadusandjad või need komisjoni liikmed ei
avalda sugugi tsiviilseadusandja tundemärke.
Pean ütleva, et kui riigikaitse komisjonis
seda seadust arutati, võtsid sellest osa kõik
sõjaväelased, välja arvatud härra Linnamägi
ja härra Anderkopp, kes aga tehniliselt sõja-
väeliste küsimustega tegemist on teinud, vii-
mane isegi tegelikult sõjaminister olnud. Tei-
sed on kõik enam-vähem 4 või 10 aastat sõja-
väeteenistuses olnud, ka need esitajad, kes
sotsialistlikku tööliste parteisse kuuluvad.

Edasi tahaksin tähendada härra Vain'i
kartuste kohta § 6. suhtes. Kõigepealt peab
tähendama, et tänavu sügisel, novembrikuul,
oli keskkoolide juhatajate ja direktorite koos-
olek. Ka kindralstaap oli sinna oma esitaja
saatnud, et teada saada koolide juhtide arva-
mist. Seal olid kõik keskkoolide juhatajad
otsustanud ühel häälel, et sõjaväelise kasva-
tuse sisseviimine keskkoolidesse on soovitav.
Seda ei pidanud otstarbekohaseks mitte üksi
sõjaväe esitajad, vaid ka kasvatusteadlased ja
pedagoogid on sarnasel arvamisel olnud. (Va-
helhüüe J. Vain'i, stp poolt.)

Edasi tähendas härra Vain, et sõjaväelise
kasvatuse koolidesse viimine väga toorestab
meie noorsugu. Selles sõjaväelises kasvatuses
pole sugugi mõeldud nii kaugele minna, et
nugade- või tikuvõitlusi harjutada, harjutusi
teha mitte külmade, vaid tuliste sõjariistadega.
Koolides tuleb teostada algharjutusi, see tähen-
dab teatud algharjutusi laskmises ja riviõppust.
Peab tähendama, et praegusel ajal pannakse
väga vähe rõhku külma sõjariistaga ümber-
käimise peale, nii et siin tooruse kasvatamisest
juttugi ei või olla, vaid õpetatakse rohkem
tulise sõjariistaga ümber käima. On ainult
üks väeosa, kus rohkem külma sõjariistaga
ümber käima õpetatakse ja see on härra Vain'i
poolt vihatud ratsavägi. Koolides pannakse

rohkem rõhku just tehnilise õppuse peale ja
tulise sõjariistaga ümberkäimise peale. Pea-
asi, mispärast sõjaväelise kasvatuse sissesea-
dmine koolides soovitav, on see, et õpetada
meie noortele distsipliini ja sõjaväelist mõt-
lemist. Mina ei tea, kas Teie nii halva kas-
vatuse olete saanud, et kõnelete niiviisi nagu
kingissepp. Meil Eestis ja Eesti sõjaväes
on teised meetodid ja teine mõtlemisviis ja
seda ei saa mitte poole aastaga või ühe kuuga
läbi viia, vaid see tarvitab pikemat aega.

Edasi avaldas härra Vain kahtlust selle
kohta, et sõjaministeeriumi revident hakkab
koole revideerima. Mina arvan, et loomuli-
kult peab ikka üks asjatundja sõjaväe õppust
kontrolleerima. Kui teie tahate kontrolleerimise
meie koolinõunikku kätte anda, siis mina
arvan, et nad neid ettekirjutusi ja määrusi
palju truimalt täita võivad ja selle tõttu võivad
vastuoksa tagajärjed tekkida. Peab tähendama,
et see kartus on ka asjata, et rahvaesitusele ei
ole mingit ütlemist selle eeskava ja õpetuse
sisu kohta. Õppekava on seadusandlikult
kindlaks määratud, seadusandlikult on tun-
dide arv kindlaks määratud. Kui haridusmini-
ster oleks sõjaväelane, siis ei saaks kokkuleppe
alusel sugugi seda läbi viia. Aga ettekujutused,
et haridusministeerium peaks õppust
kontrolleerima, on valed.

Peale selle olla kavatsus sõjaministeeriumil
katseid teha ja eksame korraldada ja selle
tagajärjel teenistusaega lühendada. Kes on
nekruti õppusekatse läbi teinud, võib lahti
saada. Ja mina arvan, et kui inimene on
intelligent ja püüdja, siis annab ta need eksa-
mid ära ja võib neli kuud vähem teenida,
mis on riigile kasuks ja temale endale.
(J. Vain, stp: Mis Teie nende and-
metega opereerite!) Mina räägin, kui-
das sõjaministeerium seda kavatseb teha,
et need instruktorigid, kes kõrgemates sõja-
väe algkoolides õpetavad, ei pruugi sugugi
ohvitserid olla, selleks võib ka kooliõpetaja
olla, kes vastava erikursuse on läbi teinud.

Mis puutub poliitilisesse piiramisesse, mis-
pärast on lubatud rühmas olla, siis sõjaminister
asus seisukohale, et tema võib keelata ohvit-
seridel teatud rühmas olla, aga seda on väga
raske kontrolleerida ja see võiks mittesoovita-
vaid tagajärgi, järeleuurimisi ja järelepärimisi
tuua, mis otstarbekohane ei ole. Teiseks
võib tekkida küsimus, kas ei ole piiramist
südametunnistuse mõttes. (J. Vain, stp:
Nüüd on ka!) Tema võib oma arvamised
ja vaated täiesti vabalt enese jaoks hoida,
aga tema ei või sõjaväes avalikult üles astuda
ega ühe või teise vaate eest võidelda. Temal
endal jäävad kõik võimalused, et oma vaa-
dete järgi toimetada, sest raske on ette kaju-

tada, kui näiteks valimise eel kasarmutes hakatakse propageerima ühe või teise idee eest, kus nooredmehed koos on, kellel sõjariistad käes ja kus ideelisest võitlusest võib minna... (R. Penno, as: Päril rusikavõitluseni.) Ei, päris tikuvõitluseni.

Härra Vain küsis veel, kas kristlik noortemeeste ühing on poliitiline partei. Mina isiklikult seal küll ei ole, aga mina arvan, et sõjaministeerium saab küllalt kompetent olema niisuguseid küsimusi otsustama, missugune on poliitiline rühmitus ja missugune mitte.

Ja tähendan, et need põhimõttelised küsimused, mille kohta siin härra Vain kahtlasi arvamisi ette tõi, on väga pikalt ja laialt läbi arutatud, nende paragrahvide kohta on tehtud mitmesuguseid ettepanekuid, on väga mitmesuguseid redaktsioone sisse antud ja pikkade järelkaalumiste ning arutuste järgi tuldi ühisele otsusele, välja arvatud kaks sotsialistliku partei esitajat, kellega meie nendes küsimustes kokku leppida ei saanud, ja leiti nende küsimuste põhimõtted vastuvõetavad olema. (J. Vain, stp: Kuid § 8?) Sellel § 8. on niisugune mõte, et 1) on nendel võimalik saada ajapikendust ja sellepärast leiti, et ei ole sugugi kohane, niisugust noortmeest teatavasse teenistusse vastu võtta, kes tegelekku väeteenistust läbi pole teinud. (J. Vain, stp: Siis peaksime omad jooksupoisid siit välja saatma.) Jooksupoiste küsimus ei kuulu selle alla, sest nemad pole ette nähtud riigiametnikkude seisuses, vaid teenivad vabakokkuleppe alusel. (O. Strandman, tões: Seaduslikul alusel vabastada!) Siis peale selle, härra Vain, pean tähendama, et teie olete välja jätnud ühe sõna, siin on nimelt öeldud „täisealine“, see on 20 aastane, alla selle aga mitte ja see on ette nähtud selleks, et niisugused ajapikendust saajad teatavale teenistuskohale ei läheks. Võib väga hästi tulla sarnane nähtus — ja niisuguseid nähtusi on meil olnud — et enne mobilisatsiooni on keegi ajapikendust saanud, ja kui tuleb

mobilisatsioon, siis läheb tema niisugusele teenistuskohale, mis mobilisatsioonist vabastab ja siis võib tema niiviisi sõjaväeteenistusest ja sõttaminemisest kõrvale hoida. Endine härra ülemjuhataja tähendas, et niisuguste nähtuste üle on frondilt ja igalt poolt rahva seast avaldusi esitatud ja nõutud sarnaste isikute teenistusse panemist. On arusaadav, et see meelepaha välja kutsub ning ka tulevikus meie sõjaväe meeleolu peale hästi mõjuda ei või. Peale selle on veel mitmesuguseid võimalusi enese teenistusest kõrvale hoidmiseks, ja on ka maksma pandud põhimõtte, et kui keegi on suutnud ennast kunni 30 aastani teenistusest kõrvale hoida, siis teda enam tegevasse teenistusesse ei võeta, vaid loetakse III järgu reservi ja nii võib meil tekkida niisugune liik inimesi, kes end sihilikult sõjaväeteenistusest kõrvale hoiavad ja sellepärast ongi siin niisugune klausel sisse võetud. Kui vaatame väljamaa eeskujusid, siis näeme, et näiteks, Prantsusmaa ja Belgia sõjaväeteenistuse seadused selles mõttes palju kategoorilisemad on, seal ei lasta üldse mingisugusesse teenistusvahetuskorda astuda sarnast isikut, kes ei ole oma aega ära teeninud, isegi sel juhtumisel, kui tema haiguse pärast vabastatud on, ja ei võeta teda ametisse, kui ta ka vigane oli, või muud sellesarnast. Niisugune on lugu teistes Lääne-Euroopa riikides. (J. Vain, stp: Härra aruandja, kas Teie panete selle „täisealise“ sinna sisse või ei pane?) See on seal juba praegu.

Juhataja **M. Juhkam**: Panen hääletamisele ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

(Hüüded: Lõpetada!) On ettepanek tehtud, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.25 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei**.

Abiesimees **M. Juhkam**.

Sekretäär **J. Holberg**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.

